

KÖY ENSTİTÜLERİNDE İŞ VE ÜRETİM ODAKLI EĞİTİM, KÜME ÇALIŞMALARI VE İMECE

WORK AND PRODUCTION-ORIENTED EDUCATION, GROUP WORK AND COLLECTIVE WORK IN VILLAGE INSTITUTES

OSMAN AKANDERE*
SEHER ESEN**

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduktan sonra pek çok alanda inkılâplar yapmış ve bu inkılâpların büyük bir çoğunluğunu eğitim alanında gerçekleştirmiştir. Eğitimden uzak kalan köylülerin de eğitim hizmetlerinden faydalanabilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Yapılan denemelerin ve edinilen tecrübelerin sonucunda 17 Nisan 1940 tarihinde Köy Enstitüleri Hasan-Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un önderliğinde kurulmuştur. Enstitüler, iş içinde eğitim ilkesiyle üretim odaklı hareket eden kurumlar olmuşlardır. Enstitülerdeki üretim odaklı iş ve çalışmalar, Enstitülerin ve halkın ihtiyaçlarını giderecek nitelikte planlanıp ve yürütülmüştür. Küme çalışma sistemi, öğrencilerin her işe dâhil edilmesini sağlarken, aynı zamanda Enstitülerin yönetimini ve işlerin sistematik bir şekilde yürütülmesini kolaylaştırmış, öğrencilerin birlik içinde çalışmalarını desteklemiştir. Küme çalışmaları sayesinde, Enstitülerin bir diğer eğitim anlayışı olan imece yöntemi başarılı bir şekilde yürütülmüştür. İmece ruhuyla iş ve çalışmalarını yürüten Enstitüler, iş birliğine dayalı eğitim anlayışıyla kendi ihtiyaçlarını gidererek devletin maddi yükünü ciddi oranda hafifletmiştir. Aynı zamanda Enstitüler kendi ihtiyaçlarını giderecek iş ve üretimleri yapmakla yetinmeyip diğer Enstitülere ve çevresindeki halka yardım etmiştir. Enstitülerde öğrenciler imece yoluyla binalarını kendileri inşa etmiş, elbiselerini kendileri dikmiş, yiyeceklerini kendileri yetiştirmiştir. Bu kurumlar binaların yapımında ve yetiştirdikleri tohumların, fide ve fidanların diğer Enstitülerle paylaşılmasında birbirlerine destek olmuşlardır. İmece sayesinde Enstitüler halkla bütünleşmiş ve karşılıklı olarak birbirlerine destek olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, İş Eğitimi, Küme Çalışmaları, İmece.

ABSTRACT

Turkey has undergone through a process of reform in various fields and majority of these revolutions were carried out in the field of education. The studies were initiated commenced to ensure that all villagers who couldn't get education kept away from education could benefit from educational services. Village institutes were founded under the leadership of Hasan-Âli Yücel and İsmail Hakkı Tonguç on April 17, 1940 as a result of the trials performed and experiences attained. Institutes became production-oriented institutions acting with the principle of training within work. Production-oriented works and studies in institutes were planned and conducted in a manner that the needs of institutes and the public would be met. The students in institutes were divided into groups and each one of these were supported to participate in all tasks works and studies. While group work ensured participation of students to all works, it also paved the way for management of the institutes and performance of the works systematically and supported students' working in concert at the same time. Thanks to group works, collective work for which being another understanding of education of institutes was also conducted successfully. Carrying out works and studies with the spirit of collective work, institutes also contributed to the state economically by fulfilling their own needs with co-operative-based understanding. Institutes did not confine themselves to the works and productions that could meet their own and also helped other institutes and people. The students in the institutes built their buildings through collective work and sewed their dresses and also grew their own food. Institutes supported each other by helping the construction of the buildings and sharing seeds, seedlings and saplings they grew with other institutes. Thanks to collective work, institutes became integrated with the public and supported one another mutually.

Keywords: Village Institutes, Job Training, Group Works, Collective Work, Co-Op.

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, akandere0.59@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7875-4214.

** Öğretmen, Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, seheresen42@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3569-1185.

Extended Abstract

Revolutions were conducted in Republic of Turkey in various fields after its being established. One of the most significant of these revolutions carried out was in the field of education. It was aimed with the revolutions Turkey performed that all individuals of the country could benefit from the educational services. Law on Unification of Education was accepted in 1924, and Law on Organization of Education was accepted in 1926 and Latin characters were started to be used by changing Arab alphabet on November 1, 1928 to increase the literacy rate. Studies on providing access of all individuals without any exception and to increase the level of education of people were started and many enterprises were started. Public Schools were founded to teach new alphabet to public on January 1, 1929 and then People's Houses were founded on February 19, 1932 to conduct training activities of public more comprehensively. International Educational experts such as John Dewey, Alfred Kühne, Berryl Parker and Omer Buyse were called in for the alterations and innovations to be performed in the field of education and suggestions their opinions and suggestions were taken into consideration. It was observed in the report presented by international Educational experts that the training of the villagers was focused on. Although importance was given to villagers' benefitting from the services of education, having the right to access training at least as down-dwellers and being destitute of education up to that time, the regulations performed did not sufficient for the access of villagers to education. Despite all these, acting with the reality that 80% of the public majority of which was comprised of villagers at that time were illiterate, Republic Governments tried to lead training activities to villages and did not abandon their targets. Minister of education of the Period, Mustafa Necati, took the first step to solve educational problem of the villages and opened "Village Teaching Schools" in two primary schools in Denizli and Kayseri in 1927-1928 educational year. The idea of growing up the children of the village who are not stranger to village people and culture as teacher of the village entered into force in these schools for the first time. However, these schools were not efficient for the solution of the problems on raising village teachers and closed in 1933. But in 1936, in the period of Saffet Arıkan's Minister of Education, "Courses of Instructors" were opened with the suggestion of Atatürk to fulfil the needs of 17 teachers. These trials and experiences attempted to raise village teachers paved the way for the foundation of Village Institutes. İsmail Hakkı Tonguç, appointed as General Director of Primary Schools in the period of Saffet Arıkan, continued his duty after appointment of Hasan-Âli Yücel as Deputy of Education. Therefore, "Village institutes" were founded with the attempt of Tonguç and Hasan-Âli Yücel on April 1940.

Village institutes aimed at raising children in the village, who completed primary school, as teacher of the village. Institutes became production-oriented institutions acting with the principle of "within work, education within work and by means of work". Production-based works and studies in institutes were planned and conducted in a manner that the needs of institutes and the public would be met. Courses and studies were performed with the principle of training within work with cooperation of students, teachers and qualified instructors and every individual in the institute in brief. The courses of the students that were encouraged to work in harmony and by helping one another were carried out through collective work based on cooperation. The students in institutes were divided into groups and each one of these were supported to participate in all works and studies. Thanks to the groups formed all students were involved in the works conducted in institutes. Students were set to work by being directed to different fields of work with group work and found the opportunity of learning by experiencing and practising. Thus, students were offered opportunity of education interbedded with the reality of life by means of group work plemented in institutes aiming at raising children in the village who were accustomed to the village and the problems and living conditions of the village. While group work system ensured participation of students to all works, it also paved the way for management of the institutes and performance of the works systematically and supported students' working in concert at the same time.

Included in the educational system of village institutes, group works contributed to performance of the works by all in unity from teacher to student, from manager to qualified instructors, from guards to all other employees and therefore self-improvement of everyone by getting knowledge on every field of work. Thanks to group works, collective work method, giving another understanding of education of institutes and which is still brought up repeatedly was also conducted successfully. The methods of group work and collective work, being different from one another and interrelated at the same time, increased the quality the education in village institutes.

Carrying out works and studies with the spirit of collective work, institutes relieved the monetary burdens of the state seriously by fulfilling their own needs with co-operative-based understanding. Institutes did not confine themselves to the works and productions that could meet their own and also helped other institutes and neighbouring people. The students in the institutes built their buildings through collective work and sewed their dresses and also grew their own food. Trying to make their zones neat and liveable at first, institutes afforested and landscaped their surrounding in time. Collective work, conducted with the mutualization and cooperation in institutes spread to other institutes and public later on.

Institutes supported each other by helping the construction of the buildings and sharing seeds, seedlings and saplings they grew with other institutes. Collective work also strengthened the public relations of the institutes in the same manner. Thanks to collective work, institutes became integrated with the public and supported one another mutually. As villagers supported the establishment of the institutes, the institutes also helped the villagers when they needed. When villagers could not harvest their lands or when they could not find cloths or fabrics for dresses, or when the houses of villagers were damaged, they applied to the institutes and institutes helped villagers with the spirit of collective work. Collective work expanded in institutes by becoming integrated with public and thus institutes reached out to several regions of the country and the spirit of collective work spread to every corner of the country by means of the institutes

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra hedeflendiği gibi farklı alanlarda inkılâplar ve yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Türk aydınları, ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine ulaştırmak istiyorlardı. Bu noktada ülke kalkınmasında eğitilmiş ve nitelikli kadrolara ihtiyaç duyulacağı bilindiği için inkılâplar ve yeniliklerde öncelik eğitime yönelik olmuştur. Bu bilinçle hareket eden Atatürk daha 1921 yılında Maarif Kongresi'ni toplamış ve eğitimle ilgili çalışmalarını o günlerde harekete geçirmeye başlamıştır. 3 Mart 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretimin Birleştirilmesi), 1926 yılında ise Maarif Teşkilatına Dair Kanun kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu yasal düzenlemeler, en başta eğitim ve öğretimin tek elden yürütülmesini ve pek çok alanda eğitim düzenlemelerinin temelini oluşturmuştur. Bunların yanı sıra, okuma yazma oranındaki düşüklük, Arap harfleri ile Türk dili arasındaki uyumsuzluk gibi nedenlerden dolayı 1 Kasım 1928'de alfabe değişikliğine gidilerek Latin Harflere geçilmiştir.¹

Yapılan bu inkılâplar halkın eğitim seviyesini yükseltmek ve yeni cumhuriyet rejimini halka benimsetmek amacı taşımıştır. Bu gayelerden yola çıkarak, halka yeni harfleri öğretmek için 1 Ocak 1929'da Millet Mektepleri açılmış ve ardından Türk Ocakları'nca okuma yazma kursları düzenlenmiştir.² Bunu takiben daha kapsamlı olarak halk eğitimi faaliyetlerini yürütmek; inkılâpları yaymak ve kökleştirmek, halkı toplumsal ve kültürel açıdan geliştirmek amacıyla 19 Şubat 1932 tarihinde Halkevleri kurulmuştur.³

Eğitim alanında yapılabilecek değişiklikler ve yenilikler için bazı yabancı uzmanlar çağrılmış ve bu uzmanların görüşleri alınmıştır. Bu amaçla John Dewey, Alfred Kühne, Berryl Parker, Omer Buyse gibi uzmanlar Türkiye'de yaptıkları inceleme ve gözlemler doğrultusunda raporlarını sunmuştur. Yabancı uzmanların sundukları raporlarda köylülerin eğitimine vurgu yapıldığı görülmüştür.⁴ Cumhuriyet öncesinde de köye yönelik eğitim konusunda uzmanlarca tartışmalar yapılmıştır. II. Meşrutiyet Döneminde bu konu ciddi olarak ele alınmıştır. Kendisi de bir öğretmen olan Ahmet Tevfik Bey, eğitim sisteminin köye uygun olması gerektiğine vurgu yaparken, ülkenin zenginlik kaynağının tarım olduğunu bilmekteydi.⁵ Yine, Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi, 14 Temmuz 1914 tarihinde Osmanlı Mebusan Meclisi'nde yaptığı konuşmasında köy eğitimine vurgu yapmış⁶ ve bu konuşması Köy Enstitülerinin düşünsel temelini oluşturmuştur.⁷ Bu düşüncelerin faaliyete geçmesi Türkiye Cumhuriyeti dönemine kalmıştır.

¹ İhsan Sabri Balkaya, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim (1023-2020)," *Eğitim Tarihi*, ed. Mehmet Köçer, Erol Koçoğlu, 1. Baskı (Ankara: Pegem Akademi Yayınları), 2020, 320.

² Fahri Kılıç, "Atatürk Dönemi Eğitim Tarihi," *Türk Eğitim Tarihi*, ed. Mustafa Kılınç, Songül Keçeci Kurt, 1. Baskı (Ankara: Pegem Akademi Yayınları), 2019, 205.

³ İsmail Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, 7. Baskı (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2018), 346.

⁴ İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, 1. Baskı (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995), 135-44; Kılıç, "Atatürk Dönemi Eğitim Tarihi," 196-98.

⁵ Ahmet Özgür Türen, *Köy Enstitüleri Dosyası-Türk Rönesansı*, 16. Baskı (İstanbul: Destek Yayınları, 2020), 17.

⁶ Türen, *Köy Enstitüleri Dosyası*, 17.

Cumhuriyet yetkililerince eğitim hizmetlerinin ülkenin her bireyine, yani kentli-köylü ayrımı yapmaksızın tüm vatandaşlarına sunulması gerekliliği üzerinde durulmaya başlanmıştır. Ülkedeki sorunların çözümünde köylülerin ve şehirlilerin devlete topyekûn destek vermesini sağlamak ve onları harekete geçirmek için bu iki kesim arasındaki uçurumun kapatılması amaçlanmıştır.⁸ Bu nedenle yapılan çalışmalar, eğitimi toplumun her vatandaşına eşit bir şekilde ulaştırmak ve okuryazar oranını artırmak amacıyla ele alınıp düzenlenmiştir. Eğitimin ülkenin tüm bireylerine ulaştırılması demek, köylere eğitimin ulaştırılması demektir. Çünkü o dönemde çoğunluğu köylerde yaşayan toplumun yüzde 80'inin okuma yazma bilmediği bir gerçektir. 16 milyonluk ülkenin yalnızca 2,5 milyonu okuma yazma bilirken toplumun büyük bir kısmını oluşturan kırk bin köye henüz eğitim ulaştırılmamıştı.⁹ Bu bakımdan değerlendirildiğinde toplumun büyük bir kısmını oluşturan köylerin eğitim meselesinin çözülmesi gerekliliği doğmuştur.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi hem Atatürk hem de İsmet İnönü döneminde ülkede okuryazar oranının artırılması ve halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesi için çok sayıda girişimde bulunulmuştur. Bu girişimler, köylü ile şehirli arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi ve köylünün eğitime erişimini sağlamaya yönelik olmuştur. Bu çabaya rağmen atılan adımların başarıya ulaşamamasındaki en büyük engel, köylere eğitim hizmetini götürecek öğretmen ihtiyacının karşılanmaması olduğu anlaşılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim politikalarının temelinde, laikleşme, yurttaşlık ve var olan tarım ekonomisinin gereği olarak köylüyü eğitmek, ona iş ve meslek vermek yer alır. Özellikle köye yönelik öğretmen yetiştirme düşüncesi, cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının temelini oluşturmaktadır.¹⁰ Bu politikalar doğrultusunda, köylere öğretmen yetiştirmek için ilk ciddi adım dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati tarafından atılmış ve sonrasında da bu çalışmalar devam ettirilmiştir. Nitekim Mustafa Necati döneminde, 22 Mart 1926 tarih ve 789 numaralı Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile "Köy Muallim Mektepleri",¹¹ Saffet Arıkan'ın Maarif Vekilliği döneminde de (1936) Atatürk'ün önerisiyle "Eğitmen Kursları" köylerin öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere açılmıştır. Bu denemeler ve tecrübeler, Köy Enstitülerinin zeminini hazırlamıştır. Saffet Arıkan döneminde İlköğretim Genel Müdürlüğüne atanan ve sonrasında Hasan-Âli Yücel'in Maarif Vekilliği döneminde de görevine devam eden İsmail Hakkı Tonguç köy eğitimine yeni bir boyut getirmiştir.

Tonguç'a göre köyün geliştirilmediği ve önemsenmediği bir milletin ilerlemesi mümkün değildi. Bu yüzden eğitime ve kalkınma hareketine köylerden başlamak gerekiyordu. Bir ülkenin gelişebilmesinin temeli köyün ve köylünün canlandırılmasıyla mümkün olabilirdi. Köye ve köylüye dayanmayan hiçbir iş geliştirilemezdi. Ona göre, "*Köy güzelleşmedikçe bütün memleket güzelleştirilemez. Köy canlanmadıkça memleketin umumi hayatı canlanamaz. Köy çiçeklendirilmedikçe kasaba ve şehirler çiçeklenemezler. Köylü gülmedikçe şehirli de gülemez. Köylü doymadıkça millet doyamaz...*"¹²

Eğitim anlayışını bu düşüncelerden yola çıkarak şekillendiren Tonguç'un birikimi ve Hasan-Âli Yücel'in desteğiyle 17 Nisan 1940 tarihinde "Köy Enstitüleri" kurulmuştur. Köy Enstitüleri, öğrencileriyle, öğretmenleriyle, usta öğreticileriyle birlik içerisinde bir çalışma ortamı hedeflemiş ve eğitimini üretim odaklı iş ilkesine dayandırmıştır. Köy Enstitülerindeki eğitimi niteleyen "*iş içinde, iş aracılığıyla ve iş içinde eğitim*" şeklindeki ifadeler, bu okulların eğitim felsefesini yansıtmaktadır.¹³

Köy Enstitülerinde İş ve Üretim Odaklı Eğitim Anlayışı

Köy Enstitülerinin kurucu mimarı İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim anlayışına göre bilgi ve birikim hayatla bütünleştirilmeliydi. Bilgiden uzak bir iş ya da işten uzak bir bilginin tek başına yetersiz olacağını savunmuştur. Türk köylüsünün ve aydın kesimin birbirinden çok uzak kaldığını anlatmaya çalışan Tonguç, bu iki zıt kesimin arasındaki farklılıkları da şöyle ifade etmiştir: "*...Bizce iyi adam demek, iş gören, işi başarabilen adam demektir. İş yapmadan sadece söyleyen veya yazan insana biz iyi adam demeyiz, iş görmeyen bir insanın dürüst, akıllı*

⁷ Mehmet Saydur, "İsmail Mahir Efendi ve Köy Enstitülerine Giden Yolda Kastamonu Birikimi," *Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu*, 1. Baskı (Kastamonu, 2010), 943.

⁸ Songül Sallan Gül, Ayşe Alican, "Cumhuriyet Modernleşmesinin Anadolu Ateşi: Köy Enstitüleri," *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (2014): 19.

⁹ Can Dünder, *Köy Enstitüleri*, 2. Baskı (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001), 16.

¹⁰ Erol Kapluhan, "Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri," *Marmara Coğrafya Dergisi* 26 (2012), 178-79.

¹¹ Mustafa Şanal, Eray Alaca, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları (1938-1950)," *Türk Eğitim Tarihi*, ed. Mustafa Kılınç, Songül Geçeci Kurt, 1. Baskı (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2019), 227-28.

¹² İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, 2. Baskı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 22.

¹³ Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri*, 1. Baskı (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2013), 197.

olacağına da inanmayız. Böyle insanların bir milleti iyi yola götürdükleri görülmemiştir. Beceriksiz insanlar, memleketlerini sevdiklerini söylerler ama bu boş havada bir sevgidir. Çalışan, iş gören insanlar böylelerini sevmezler. Bizce köylü ile iş göremeyen okuryazarlar arasındaki ayrılığın sebebi de budur...”¹⁴

Tonguç, köylünün yaşadığı sıkıntılara rağmen iyi yetiştirildiği takdirde çok iyi işler başarabileceğini düşünmüş ve kırsaldaki halkın içindeki cevheri görebilen bir eğitimci olmuştur. Atatürk'ün de “Köylü milletin efendisidir” dediği gibi, ülkenin kalkınması halkın büyük bir kısmını oluşturan köylülerin bilinçlendirilmesine bağlıdır. Netice olarak köylerin cehaletten kurtarılması ve köylülerin potansiyellerini keşfetmeleri için yapılacak olan her türlü hizmet ülkenin geleceğini etkileyecektir.

İsmail Hakkı Tonguç, Johann Heinrich Pestalozzi, John Dewey, Georg Michael Kerschensteiner gibi eğitimcilerden etkilenmiş¹⁵ ve o dönemin yaygın eğitim anlayışı çerçevesinde geliştirdiği “iş içinde eğitim” felsefesiyle adından söz ettirmiştir. Onun “iş içinde eğitim” ilkesi kafa ve el becerisinin koordineli kullanımıyla gerçekleştirilen ve herhangi biri tek başına kullanıldığında üretime ve ekonomiye hiçbir katkısı olmayan bir anlayıştır.¹⁶ Nitekim Tonguç, toplumun kırsal kesimden başlanarak bilgiyle, akılla ve mantıkla yürütülen iş eğitimi sayesinde gelişebileceğini savunmuştur.

İş içinde eğitim yöntemi, öğretimde iki öğeyi öne çıkarmaktadır. Bunlar “öğrenci etkinliği” ve “üretim”dir. Gerçek iş araçları, iş alanları ile üretime katılan öğrenciler çok yönlü bir eğitim almışlardır. Öğretime bizzat kendileri dâhil olan öğrenciler, öğretmenle birlikte tam olarak işin içinde ve dersin uygulamasının sorumluluğunu üstlenmiş bir şekilde üretimi canlandırmışlardır.¹⁷ Köy Enstitüleri, iş ve üretime önem veren kurumlar olup bütün faaliyetlerde öğretmenlerin rehberliğiyle öğrencilerin etkin katılımını destekleyen, yaparak-yaşayarak ve gerçek yaşamla bütünleşerek öğretim yapan bir temel üzerine kurulmuştur.

Türkiye’de ise Tonguç’un dışında iş eğitimi ilkesine merak duyan ve bu konuyla ilgili fikirler üreten eğitimciler arasında İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Halil Fikret Kanad yer almaktadır. Ama iş eğitim ilkesinin Köy Enstitülerine yansımada etkili olan kişi İsmail Hakkı Tonguç’tur. Tonguç, ne kadar başka eğitimcilerin fikirlerinden esinlense de mimarı olduğu Köy Enstitüleri, özgün yapısıyla ve kendine has özellikleri içinde barındıran iş eğitimi ilkesiyle örneğine rastlanmayan okullar olarak tarihe mal olmuştur.¹⁸ Tonguç, Köy Enstitüleriyle uygulamaya koyduğu bu özgün görüşünü, ülkesinin gerçeğine, beklentisine ve gençlik kaynağına kendi aynasından bakarak ve kendi yöntemleriyle geliştirmiştir.¹⁹ Kirby’e göre, Köy Enstitüleri düşüncesinin hiçbir yabancı düşünürü borcu yoktur ve Batı’nın büyük eğitim düşünürlerinin başarıları, Tonguç’un eğitim alanındaki başarılarının yanında çocuk oyuncağı gibi kalır.²⁰

Kısaca Tonguç’un çabalarıyla kurulan Köy Enstitüleri, özgün ve dönemi içinde diğer kurumlardan farklı bir eğitim anlayışıyla tarihe mal olmuştur. Enstitülerin eğitim anlayışı ve öğretmenlerinin desteğiyle öğrenciler emeklerini ortaya koymuş; ürettikleriyle kendi ihtiyaçlarını karşılamış, maddi giderleri azaltmış ve fazladan üretilenleri satarak gelir elde etmiş, böylelikle devletin bütçesine yük olmamıştır.

Tonguç’un düşüncelerinden etkilendiği eğitimci John Dewey, Türkiye’de köy öğretmen okullarının kurulmasını önermiştir. Yine o, hazırladığı raporunda, köy okullarının programlarının çevrenin iş hayatı göz önünde tutularak düzenlenmesinin hayati bir mesele olduğunu belirtmiştir.²¹ Köy Enstitüleri kurulduktan sonra bu eğitim kurumlarını ziyaret eden John Dewey, “Köy Enstitüleri hayalimdeki okullardır” diyerek Enstitülerden övgüyle bahsetmiştir.

¹⁴ Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, 20.

¹⁵ Ahmet Emre Ateş, “Johann Heinrich Pestalozzi’nin Eğitim Anlayışının Köy Enstitüleri ve İsmail Hakkı Tonguç Üzerine Etkisi,” *Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu*, 1. Baskı (Kastamonu, 2010), 91; Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 8. Baskı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 93.

¹⁶ Ekrem Işın, “Köyü Canlandıran Adam:İsmail Hakkı Tonguç,” *Canlandırılacak Köy*, 2. Basım (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), XXI.

¹⁷ Baha Mutlu Aydın, *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, 2. Baskı (Ankara: Anı Yayıncılık, 2013), 95–96.

¹⁸ Selçuk Uygun, *Köy Enstitülü Öğretmenler-Mesleki Deneyimleri ve Meşhurların Anlatımları*, 1. Baskı (İstanbul: Alkun Kitap, 2019), 17; Murtaza Aykaç, Necdet Aykaç, Hakan Serhan Sarıkaya, “Bir Modernleşme Öyküsü: Köy Enstitüleri,” *Turkish Studies* 13/27 (2018): 187.

¹⁹ Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 174.

²⁰ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, 6. Baskı (İstanbul: Tarihiçi Kitabevi, 2015), 118.

²¹ Başgöz, *Türkiye’nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, 137.

Köy Enstitüleri iş ve üretim odaklı kurumlar olarak eğitime başlamış; öğrenciler ezberden uzak, yaparak-yaşayarak ve hayatın içinden bir eğitim yaklaşımıyla yetiştirilmiştir. Enstitülerde gerçekleştirilen eğitim, mesleğin iş içinde ve iş aracılığıyla kazandırılabilmesi görüşü üzerine oturtulmuştur. Bu kurumların kurucusu Tonguç'un da eğitim anlayışına göre, "Mesleğin işleri içinde meslek kazandırmak bir eğitim işidir. Tüm meslekleri okula sokmak, eğitim biliminin ışığında, iş içinde tüm bilgi ve becerileriyle kazandırmaktır. İşi iyi yapmak, mesleği iyi yapmak demektir. İş çalışmaktır, çalışkanlıktır. Yaratmaktır, keşfetmektir, değiştirmektir, eylemdir."²²

Köy Enstitülerinde eğitim-öğretim yöntemleri, öğrencilerin yaşantı yoluyla öğrenebileceği ve iş aracılığıyla elde edebileceği bilgi ve becerilere odaklanmıştır. Enstitülerdeki derslerin yarısını oluşturan kültür derslerinin yanında iş eğitimine de önem verilmiştir. Öğleden önce kültür dersleri gören öğrenciler öğleden sonra iş eğitimi alarak öğrenimlerini sürdürmüştür. Sabah tören alanlarında toplanan öğrenciler sonra kümeler halinde iş dağılımı yapılarak çalışmalarını sürdürmüştür. Hacı Angı sabah toplantılarından sonra öğrencilerin kümeler halinde işlerinin başına geçtiğini şöyle anlatmıştır: "Öğrencilerin bir kısmı kültür derslerine, bir kısmı da tarım ve sanat çalışmalarına giderdi." Ali Çavuş ise öğleye kadar ders gören öğrencilerin öğleden sonra iş eğitimi aldıklarını belirterek iş eğitimine dair yapılanları, "Ya tarlada fide yetiştirip çapalar, sular, çeşitli sebzeler elde ederdik ya da marangoz atölyesi, demirhane gibi kısımlarda aletleri kullanmayı öğrenirdik. Sonra iş uygulamaları ile istenen araçları üretirdik" şeklinde örneklendirmiştir. Ayrıca sanat etkinliklerinin yanında tarım bilgisi de edindiklerini belirtmiştir.²³

Sanatsal ve kültürel etkinliklerin ön planda tutulduğu Enstitülerde, çalışmalardan ve iş içinde eğitimden bahsederken akla yalnızca öğrencilerin işliklerde, inşaatlarda, tarlalarda çalıştıkları işler gelmemelidir. İş içinde eğitim, öğrencilerin düşünce üretmede, kültür ve sanatta, estetik gelişimde, her türlü yaratıcılıkta başvurulması gereken temel yöntem olmuştur. Örneğin, müzik bilgisi ve nota, bir şarkı söyleyerek, müzik aleti çalarak, iş içinde öğreniliyordu.²⁴ Yine okuma yazma alışkanlığının kazandırılması, resim, yontu, bezeme sanatları gibi yaratıcı çalışmalar; köy ev ve el sanatlarının, masalların, atasözlerinin, kültür değeri taşıyan yapıtların toplanması, incelenmesi, deney, gözlem ve araştırma çalışmaları tümünden iş ilkesi yöntemiyle gerçekleştiriliyor ve öğrenciler iş içinde doğruya doğruya eğitiliyorlardı.²⁵

Köy Enstitülerinde yapılan iş ve çalışmalar yeni şeyler ortaya koymak ve üretim yapmak amacıyla gerçekleştiriliyordu. Bu bağlamda Köy Enstitülerinde iş içinde eğitim ilkesiyle üretici ve çok yönlü bireyler yetiştirilirken aynı zamanda tiyatro ve sinema salonları, laboratuvarlar, atölyeler, tarım bahçeleri, spor salonları gibi alanlar öğrencilerin kültürel etkinliklere katılabileceği ve uygulama yapabileceği ortamlar olmuştur.²⁶ Enstitülerde oluşturulan ortamlar müzik, edebiyat, tiyatro, ulusal oyunlar gibi sanatsal faaliyetlerin öğrenilmesine ve üretilmesine katkı sunmuştur. Mahmut Makal "Köy Enstitülerinde temsiller, folklor ve müzik çalışmaları bir bütündü. Bayram ve eğlence bile üretim demektir" diyerek Enstitülerde, ders ve çalışmaların dışında üretmenin de önemine vurgu yapmıştır.²⁷

Enstitülerde işler sadece yapmak için yapılmazdı. Her işin bir anlamı ve değeri vardı. Öğrenciler öğretimin her aşamasında aktifti. Yaptıkları her işin bir amacı olduğunu bilerek aslında yaşamı öğreniyorlardı. Köy Enstitülerindeki işler; ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak, buldukları çevreyi ağaçlandırarak güzelleştirmek, çevresine yardım etmek, üretmek, gelişmek ve geliştirmek, estetik değerler kazanmak gibi gayelere yönelik yapıldı. Yaptıkları işin bilincinde olmaları onları yorulmadan, usanmadan çalışması ve üretmesi için motive ediyordu. Örneğin; Köy Enstitülerinde fidan dikmek sadece öğrenmiş olmak için değil, çevreyi ağaçlandırmak, ormanlaştırmak, güzelleştirmek için dikilirdi. Bunlar büyütülür, öğrenci fidan dikmesini öğrenir, hem de bu konuda tecrübe kazanırdı. Ormanın ve ağacın değerini anlayarak binlerce meyve fidanı dikilir, tarlalar işlenir ve çok miktarda ürün kaldırılırdı.²⁸ Neyi neden yaptıklarını bilen öğrenciler ve onlara her zaman rehber olan öğretmenleri sayesinde Enstitülerde olumlu bir çalışma ortamı kurulmuştu. Köy Enstitülü

²² Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 175.

²³ Mustafa Gazalçı, *21 Köy Enstitüsü-Çınarlar Anlatıyor*, 1. Basım (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2021), 25.

²⁴ Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 175.

²⁵ Zeliha Kanalı, "Köy Enstitülerinde İş Eğitimi," *Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu*, 1. Baskı (Kastamonu, 2010), 538.

²⁶ Aykaç, vd., "Bir Modernleşme Öyküsü: Köy Enstitüleri," 193.

²⁷ Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, 8. Basım (İstanbul: Literatür Yayınları, 2020), 39.

²⁸ Kanalı, "Köy Enstitülerinde İş Eğitimi," 537.

Talip Apaydın'ın, *"Birlikte çalışmanın, başarmanın, ortaya eser koymanın coşkunluğu içindeydik"* sözleri, Enstitülerdeki çalışma ortamına ve öğrencilerin motivasyonuna dair fikir vermektedir.²⁹

Çifteler (Hamidiye) Köy Öğretmen Okuluna 1939-1940 yılında giren bir öğrenci, okula gelir gelmez işe başladıklarını ancak derslerin ağırlıklı olarak ezber odaklı olduğunu anlatmıştır. Çok ağır işler yaptıkları için okula alışmakta zorluk çektiklerinden bahsetmiştir. Zamanla alışsa da ezbere dayalı eğitim gördüğünden ve doğanın içine kurulmuş olan bir kurumda doğaya dair bilgileri kitaplardan öğrendiğinden yakınmıştır. Ancak daha sonra Köy Öğretmen Okulları, 17 Nisan 1940 yılında Köy Enstitüleri olmuş ve eğitim sistemleri de değişmeye başlamıştır. Artık işe dayalı ve üretim odaklı eğitim anlayışı ön plana çıkartılmıştır. Nitekim bu Köy Enstitülü öğrenci, müdürlerinin *"yirminci asrın iş yapan insan aradığını"* söyleyerek yaptığı konuşmalarla öğrencileri yeni eğitim sistemine yönelik bilinçlendirmeye çalıştığını aktarmıştır.³⁰ İlk zamanlar okumaya geldiği okulda neden sıkı çalıştıklarını anlayamayan, çok zorlanan, yorulduğu için sürekli şikâyet eden bu öğrenci zamanla Enstitüde yaptığı işlerin özünü anlayacaktır. Bu öğrencinin anlatımları doğrultusunda, Köy Öğretmen Okulunun Köy Enstitüsü olmasıyla eğitim sistemlerinde olumlu yönde değişiklik olduğu sonucu çıkarılabilir.

Talip Apaydın ise ilk yıllarda Köy Öğretmen Okulundayken her işe koşup, canla başla çalıştıklarından bahsetmiş ve derslerinin de sıkı bir disiplinle ilerlediğini anlatmıştır. Bunlara ek olarak Apaydın, okullarının Köy Enstitüsü olması ve Rauf İnan'ın da müdür olarak tayin edilmesinden sonra *"Enstitü ruhu, Enstitü kişiliği başlamıştı"* diyerek düşüncelerini dile getirmiştir. Ayrıca *"iş seven, çalışkan, becerikli arkadaşlarımız sivrilmeye, değer kazanmaya başladılar"* diyen Apaydın, Enstitünün eğitim anlayışıyla bir şeylerin değişmeye başladığını belirtmiştir.³¹ Bu anlatımlar bize, Enstitülerin eğitim anlayışının ve zihniyetinin o zamana kadar gelen bütün okullardan çok farklı olduğunu göstermektedir.

Köy Enstitülerinde ağırlıklı olarak tarım ve işlik çalışmalarına önem veriliyordu. Derslerin hepsi doğayla, hayatla bütünleştirilerek tarlalarda, bahçelerde, inşaatlarda, işliklerde yaparak, yaşayarak öğretiliyordu. Köy Enstitüleri, öğrencilerin emeklerini ortaya koyduğu kurumlar olmuşlardır. Öyle ki, öğrenciler binalarını kendileri inşa etmiş, kıyafetlerini kendileri dikmiş, yiyeceklerini kendileri üretmiştir. Nitekim Enstitüler dünya eğitim tarihinde ilk kez öğrencilerin bizzat dersliklerini, işliklerini, yemekhanelerini, kütüphanelerini inşa ettikleri eğitim kurumları olmuştur.³² Enstitülerdeki üretimin yoğun bir şekilde gerçekleştiği yerler işliklerdi. İşlikler öğrencilere çalışma alışkanlığı kazandırmak, iş eğitimi vermek, çeşitli alanlarda beceriler kazandırmak için inşa edilen yerlerdi. Yapıcılık, dülgerlik, demircilik alanları erkek öğrenciler için oluşturulan çalışma yerleriyken; biçki-dikiş, dokumacılık, halıcılık, boyama işlikleri de kız öğrencilerin öğrendiği, beceri kazandırdığı, üretim yaptığı mekânlardı.³³

Köy Enstitülerinde eğitim ve üretim birlikte ve iç içeydi. Makal, Enstitülerin eğitimi için *"üretimi erek olarak alan, gerçek iş içinde iş yoluyla eğitimidir bu"* demiştir.³⁴ Apaydın ise bu konuyla ilgili, *"Hani eğitimde amaç 'üretim' değildir falan derler ya, bizim amacımız düpedüz üretimdi"* diyerek amaçları doğrultusunda, daha çok iş yapmaya çalıştıklarını vurgulamıştır.³⁵ Böylece gerçek araç gereçlerle, hayatın içinden, yaparak yaşayarak öğrendiklerini anlatmıştır.

İkenin içinde bulunduğu zor şartlar göz önüne alındığında, bu kurumlardaki iş ve üretim odaklı eğitim anlayışının fırsata dönüştürülmesinin ülkeye önemli katkılar sağlayacağı aşikârdı. Nitekim Köy Enstitülerinin bu fırsatı iyi değerlendirerek pek çok anlamda fayda sağladığını söyleyebiliriz.

Enstitülerde yapılan işler ve bunun neticesinde ortaya çıkan ürünler Enstitüler için bir gelir kaynağı olmuştur. İşliklerde, tarlalarda, bahçelerde, tuğla ocaklarında yapılan üretim, Enstitülerin ihtiyaçlarını büyük oranda karşılamış, üstelik maddi olarak da katkı sağlamıştır. Farklı çalışma alanlarının olduğu işliklerde öğrenciler, gerçek araç-gereçlerle üretim yaparak mesleki beceri kazanmışlardır. Özellikle teknik çalışmalar prototip ya da

²⁹ Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları*, 5. Basım (Literatür Yayınları, 2020), 23.

³⁰ Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, 606.

³¹ Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları*, 41.

³² Kemal Kocabaş, *Köy Enstitülerinden Günümüze Eğitim ve Arayışlar* (İzmir: Ege Bölgesi Sanayi Odası, 2019), 20.

³³ Kanalı, "Köy Enstitülerinde İş Eğitimi," 538.

³⁴ Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, 50.

³⁵ Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları*, 21.

örnek olarak değil bizzat öğrencilere yaptırılarak gerçekleşmiştir.³⁶ Türkoğlu, dikiş öğretmenlerinin, örnek bezlerle dikiş nakış dersi vermeye başladığını, ancak Enstitünün gereksinimlerini fark ettikten sonra bundan vazgeçtiğini anlatmıştır: “*Öğrencilerin çamaşır, gömlek, yatak takımları ve cibinlikleri ile yapılan perde, örtü gibi gereksinimleri dikilmeye başlandı. Dikiş öğretmeni ve Emine abla biçiyor biz hızla dikiyorduk*” diyerek hızlı bir şekilde dikiş-nakış öğrendiklerini ve böylece Enstitünün ihtiyaçlarını hızla karşıladıklarını ifade etmiştir. Ayrıca Türkoğlu, yaptıkları dikişlerin ve tüm atölyelerin iş alanlarının üretimini ve bedelini matematik dersinde hesapladıklarını; müdür beyin toplantılarda katkılarından dolayı öğrencilere teşekkür ettiğini anlatmıştır.³⁷

Enstitüler, öğrencilerin ve öğretmenlerin işin içine katılmasıyla dönemin zor şartlarında üretim yapan, yaptıkları üretimlerle hem kendilerinin hem diğer Enstitülerin hem de çevre köylerin gereksinimlerinin karşılamasına katkı sağlayan kurumlar olmuşlardır. Üstelik yaptıkları iş ve üretimler sonucunda elde edilen ürünler satılarak Enstitülere gelir kaynağı sağlanmıştır. Bu konuda Cılavuz Köy Enstitüsü Nizamettin Göçmen, 1940’lı yılların başında, İkinci Dünya Savaşı’nın sürdüğü koşullarda, köylülere kefen bezi dokuduklarını söylemiştir.³⁸ Cenazeleri için kefen bezi bulamayan köylüler Enstitüden yardım istemiştir. Hatta bu konuyla ilgili dokuma öğretmene yazılı talimat gelmiştir. Göçmen; “*Dokuma öğretmene bu konuyla ilgili yazılı emir geldiğine tanık oldum. Dokuduğumuz beyaz bezlerden, bu çaresiz köylülere kefen için bez verilmesine tanık olmak bizleri daha da aşkla, şevkle ve severek çalışmaya yöneltiyordu*” demiştir.³⁹

Enstitüler iş ve üretim gayesi taşıyan kurumlar olması nedeniyle yılın hiçbir döneminde kapatılmamıştır. Öğrenciler yazları ikiye bölünerek köylerine izine gider, her bir öğrenci 45 gün izin yapardı. Böylece yaz aylarında da Enstitülerde işler devam ederdi. Nitekim Enstitülerin yaz mevsiminde kapılarını kapatarak tarım yapmaması ve işleri, üretimi durdurması da çok mantıklı olmazdı.

Köylere öğretmen ve köye yarayan “meslek erbabı” yetiştirmek amacıyla kurulan Enstitüler için tarım çalışmalarının önemi büyüktü. Tarım dersleri ve konuları belirlenirken, öğrencilerin yaşlarının ve cinsiyetinin dikkate alındığı görülmektedir. Enstitüden mezun olan öğretmenlerin görevlerinden biri de köy okulu toprağının köylüye örnek olacak bir şekilde işletilmesi olduğundan, öğrenciler tarım öğretimindeki her konu ve çalışmayı iş içinde öğreniyorlardı.⁴⁰ Tarım ve ziraat çalışmalarının diğer önemli gayesi, Enstitülerin çevresinin ağaçlandırılarak güzelleştirilmesi ve toprakların verimli bir şekilde işlenmesiydi. Öğrenciler, yine iş içinde eğitimle, kendi yiyeceklerini kendileri yetiştirirdi.

Köy Enstitülerinde yürütülen ziraat çalışmaları, yapılan diğer çalışmalar gibi Enstitünün bulunduğu bölgenin iklim koşullarına, arazilerin yapısına, ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Akçadağ Köy Enstitüsü, dikenli ve çorak bir arazide konumlanmıştır. Enstitünün yaptığı tarım çalışmaları sayesinde kısa sürede ağaçlandırmalar yapılmış ve çevre düzenlenmeye başlamıştır. Neticede fidan olarak dikilen ağaçların içinde bulunan 9 bin 500 kayısı ağacından elde edilen gelire Enstitünün büyük oranda giderlerinin karşılanması sağlanmıştır.⁴¹

Köy Enstitüleri ülkenin farklı bölgelerine kurulmuştur. Her Enstitünün kurulduğu bölgenin şartlarına göre iş ve üretim alanları değişmiştir. Bazı Enstitülerde büyükbaş hayvancılık yapılırken bir kısmında da balıkçılık yapılmıştır. Enstitüler şartları ve imkânları doğrultusunda ders ve çalışmalarını, üretim alanlarını geliştirmişlerdir. Örneğin, Beşikdüzü/Trabzon Köy Enstitüsü “Balıkçılık ve Su Ürünleri” ders ve çalışmalarına öncülük yapmış ve kısa sürede balıkçılık konusundaki başarılarıyla diğer Enstitülere örnek olmuştur.⁴²

Balıkçılık ve su ürünleri ders ve çalışmalarına önem veren Enstitülerden birisi olan Arifiye Köy Enstitüsü öğrencilerinin balıkçılık yapabilmesi, bununla ilgili iş içinde pek çok şeyi öğrenebilmesi için Sapanca Gölü büyük bir fırsat olmuştur. Enstitü’nün Sapanca Gölü’nün yanında olması sayesinde öğrenciler balıkçılık konusunda pek çok şeyi iş içinde, yaparak-yaşayarak, üreterek öğrenmiştir. Karabey Aydoğan Arifiye’de suyla

³⁶ Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri*, 289.

³⁷ Pakize Türkoğlu, *Kısa Süren Hasat-Köy Enstitülerinde Öğrenci Olmak*, 3. Basım (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 33.

³⁸ Firdevs Gümüšoğlu, *Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü*, 3. Basım (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 106.

³⁹ Gümüšoğlu, 253.

⁴⁰ Osman Akandere, “Türkiye’de Uygulamalı Tarım Eğitimine Bir Model: Köy Enstitülerinde Okutulan Ziraat Dersleri ve Uygulamaları,” *Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu (12-14 Nisan 2018-Şanlıurfa) Bildirileri Kitabı* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2019), 417.

⁴¹ H. Nedim Şahhüseynoğlu, *Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben*, 2. Basım (Ankara: Ürün Yayınları, 2015), 124.

⁴² Akandere, “Türkiye’de Uygulamalı Tarım” 421.

ilişkiler, su altında çalışma, yüzme ve boğulma anında kurtarma gibi eğitimlerin verildiğinden bahsetmiştir. Balıkçılık ile ilgili ise, *“Balıkçılık çalışmalarıyla balık çeşitleri, balık avlama, balıkların üremeleri, balık pişirme, balık tuzlama ve saklama biçimleri, balık konserveciliği, kayık ve motor kullanma, ağ atma ve çekme, ağ onarma...”* önemli tüm bilgileri yaşayarak, üreterek, iş içinde öğrenen öğrencilerin sağlıklı bir besin olan balıkla beslendiğini ve artan balıkların satılarak Enstitünün döner sermayesine katkı sağlandığını ifade etmiştir.⁴³

Arifiye Köy Enstitüsü'nde yapılan balıkçılık, sağlıklı bir besin kaynağı olan balığı kendileri üretip çok ucuza mal ederek ve artan balıkları satarak Enstitüye büyük oranda maddi destek sağlamıştır. Görüldüğü üzere Enstitülerde çevrenin elverişli şartları göz önünde bulundurularak üretimden azami düzeyde faydalanılmış ve ürünler ilk olarak öğrencilerin ihtiyaçlarına sunulup fazla ürünler ise satılmıştır. Böylece Enstitülerin giderleri azaltılmış ve ayrıca üretimlerden elde edilen gelirlerle maddi olarak Enstitülerin yükü hafiflemiştir.

İş ve üretim odaklı bu eğitim anlayışının Enstitülere ekonomik boyutta katkısının olduğu görülmektedir. Eğitimi iş ve üretim üzerine kuran bu kurumlar devlet bütçesinin yükünü ciddi oranda hafifletmiştir. Ülkenin belli bölgelerinde kurulan 21 Köy Enstitüsü, kendilerinin ihtiyaçlarını karşılayarak giderlerini azaltmış, üstelik yaptıkları üretimlerin fazlasıyla piyasaya açılarak gelir elde etmiştir. Mahmut Makal, 1936 ile 1947 yılları arasında, ancak yiyeceklerin ve maaşların karşılanabileceği bir miktar olan 51 milyonla 20 Köy Enstitüsünün kurulup yaşatıldığını belirtmiştir. Bunun sırrını Enstitülerin üretim yapmasına bağlayan yazar, sözlerine *“... Piyasada buğday 120 kuruşken buğdayı 5 kuruşa mal etmesidir. Sebze, meyve, süt, et gibi akla gelen ne varsa kendi üretmesidir”* şeklinde devam etmiştir. Ayrıca öğrencilerin giyeceklerinin atölyelerde ve dikişhanelerde kız öğrenciler tarafından dikildiğini; on beş bin öğrencinin masa, sandalye, dolap, karyola gibi eşyalarının da işliklerde çok ucuza mal edildiğini söylemiştir.⁴⁴

Öğrenciler, Enstitülerdeki iş eğitimi sırasında zor şartlara rağmen yüksek düzeyde performans sergilemişlerdir. Bir görüşmede, Dicle Köy Enstitüsü Adnan Binyazar'a gücünün üzerinde bir işte çalıştırılıp çalıştırılmadığı sorulmuştur. O da bu konuyla ilgili iki olaydan bahsetmiştir. Birinci olayı Binyazar, *“kirizma yaparken ellerimizin derisinde su toplanırdı. O durumda çalışamayınca bir de tarım öğretmeninden dayak yerdik”* diyerek anlatmıştır. İkincisine ise şu sözlerle değinmiştir: *“Bina yapımı sırasında sanırım elli kiloluk çimento torbalarını ta üst katlara taşırdık. Birçok işi, sağlığımızı, kaldırma gücümüzü hiç düşünmeden yaptırıyorlardı.”* Binyazar bu durumun kötü olduğunu düşünse de *“bu bizim işimiz, zor da olsa yapınca rahat edeceğiz”* gibi duygularla yaptıkları bu işler sayesinde zorluklara katlanmayı öğrendiğini belirtmiştir.⁴⁵

Enstitülerdeki öğrenciler köy çocuğu da olsa bazen işleri yaparken zorluk yaşayabilecekleri açıktır. Ancak Köy Enstitülerinin kuruluş hedefleri iş bilen ve mesleki becerilere sahip bireylerin yetiştirilmesine dayanmaktadır. Nitekim öğrencilerin çoğunun anılarından da görüldüğü üzere öğrenciler yaşına, cinsiyetine, sağlık durumuna göre işlerde görevlendirilmiştir. Genel olarak bakıldığında, Köy Enstitülerindeki çalışma şartlarının zorluğuna vurgu yapılsa da öğrenciler, yaptıkları işlerle ilgili bir şikâyette bulunmamakta, hatta bu çalışmaların onların gelişimlerini desteklediğini düşünmektedirler.

Enstitülerde Küme Çalışmaları

Kuruluş amacı iş, eğitim ve üretim olan Köy Enstitülerinde; öğretmenler, öğrenciler ile usta öğreticiler birlik ve uyum içerisinde çalışmaları için teşvik edilmiştir. Böylece Enstitüler herkesin aktif ve söz sahibi olduğu, fikirlerin özgürce ifade edildiği, işlerin paylaşılarak yürütüldüğü kurumlar olarak tarihe geçmiştir. Enstitülerde öğrenciler demokrasinin anlamını öğrenerek demokratik eğitimi deneyimlemişlerdir. Nitekim Enstitüler demokratik eğitimin somut birer örneği olmuştur. Öğretmenler, öğrenciler ve tüm çalışanlar Enstitülerin yönetimi ile işleyişinde yetki, görev ve sorumlulukları paylaşmışlardır.⁴⁶

Enstitülerde eğitim; herkesin emeğini, ruhunu, özverisini işin içine kattığı bir düzende gerçekleşmiştir. Başaran, Enstitülerdeki gerçek eğitim anlayışını; *“yaparken öğrenerek toprağı yozluktan, insanı zor durumdan, hayvanları bakımsızlıktan, barınakları ıskellikten kurtarmaktır. Öğrenenin, öğretmenin, yönetenin coşkulu bir imeceye katılmaları; değişmeleri, yaşama ortamını değiştirmeleriyle olur”* şeklinde ifade etmektedir.⁴⁷ Görüleceği üzere

⁴³ Karabey Aydoğan, *Uygurluğun Tuğlası*, 2. Basım (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 204.

⁴⁴ Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, 64.

⁴⁵ Gazalci, *21 Köy Enstitüsü*, 138-39.

⁴⁶ Sallan Gül, Alican, “Cumhuriyet Modernleşmesinin” 24.

⁴⁷ Mehmet Başaran, *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri*, 6. Basım (İstanbul: Literatür Yayınları, 2020).

Enstitülerde iş ve eğitim, öğrencilerden öğretmenlere, yöneticilerden usta öğreticilere bütün herkesin dâhil edildiği bir sistem üzerine oluşturulmuştur.

Küme çalışmaları sayesinde oluşturulan imece ruhuyla Enstitülerde yaşa, cinsiyete, statüye bakılmadan herkesin bir görev tanımı vardı. Herkes kendi kümesi içerisinde üzerine düşeni yapar ve işler çabucak hallolurdu. Böylece hem okulun işleri yapılır hem de öğrenciler öğrenirdi. İmece ruhuyla oluşturulan kümeler aracılığıyla sürekli bir eğitim ve öğrenme ortamı hâkimdi. Bunun sebebi köy hayatıyla bütünleşebilen köy öğretmeni ya da köye yarayan meslek erbabını yetiştirme amacından kaynaklanmaktaydı. 17 Nisan 1940 tarihli 3803 Sayılı Kanun'da yer alan "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince Köy Enstitüleri açılır" maddesinden de anlaşılacağı üzere, Enstitülerde köye hizmet götürecek nitelikte bireylerin yetiştirilerek mesleki becerileri kazanmaları hedeflenmiştir.

Kanunda belirtilen "meslek erbabı" kavramından yola çıkarak Köy Enstitülerinin yalnızca köy öğretmeni yetiştirmek üzere kurulmayıp aynı zamanda köye yarayan tarımcıyı ve sağlıkçıyı da yetiştirmeyi hedefleyen çok amaçlı kurumlar olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁸ Makal'ın da ifade ettiği üzere öğretmenlerle birlikte, "köye gerekli sağlık memuru, köy ebesi, köy teknisyenleri" de yetiştirilmiştir.⁴⁹ Farklı meslek gruplarına yönelik bir eğitimi olsa da Köy Enstitülerinin en büyük hedefi köylere öğretmen yetiştirmektir. Enstitülerde, köylere gönderilen öğretmenlerin köyün yapısını, koşullarını, yaşam tarzını bilecek ve köylünün gereksinimlerine cevap verebilecek nitelikte yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Köy Enstitüleri, köylerin sosyal ve ekonomik yapısına uygun öğretmen yetiştirerek eski düzende "nazari" eğitim yapan, köye gidip kalmak istemeyen öğretmenler yerine, köy kökenli, köye yararlı olabilecek, nasırlı ellerinde kaleminden çok kazma, kürek, çapa, bağ makası, keser bulunan öğretmen yetiştirme felsefesine dayanmaktaydı.⁵⁰ Bu nedenle Köy Enstitülerine alınan öğrencilerin sağlıklı, gülbüz, sağlam ve çevik olmasına dikkat edilmekteydi. Yine 3803 Sayılı Kanun'un "Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaid köylü çocuklar seçilerek alınırlar" şeklindeki 3. maddesinde görüldüğü gibi öğrencilerin Enstitülere alımında seçici olunmuştur. Köy Enstitülerine alınırken köylü, zeki, çevik ve enerjik, sağlam ve gülbüz olmalarına dikkat edilen bu çocuklar köyün şartlarına uyum sağlayarak zor koşullara dayanabilecektir.⁵¹ Böylece bu çocuklar mesleklerini edinip köylere döndüklerinde yabancılık çekmeyecek ve köyün sorunlarına hâkim olduklarından mantıklı ve uygulanabilir çözümler üreteceklerdir.⁵²

Eğitim anlayışını köye alışkın ve köylerin sorunlarını, koşullarını, gereksinimlerini bilen çocukların yetiştirilmesi üzerine oturtan Enstitülerde hayatla iç içe gerçek bir eğitim söz konusuydu. Başaran'ın ifade ettiği gibi, "600-1000 dekarlık bir alanda, ürettikleriyle kendine yetebilecek bir işletme, köylerden seçilerek alınan kız ve erkek öğrencilerin iş içinde, öğrene uygulaya, yeteneklerine göre öğretmen, sağlıkçı, köye yarayışlı zanaat erbabı (demirci, yapıcı, dülger vb.) olarak yetişecekleri" bir eğitim vardı.⁵³

Köy Enstitülerinde herkes birlik içerisinde çalışmalarını sürdürmekteydi. Enstitülerin sistemi kümelerle çalışma prensibi üzerine kurulmuştu. Öğrenciler kümelere ayrılarak bütün işleri hallediyor, ihtiyaçları gideriyor ve yaparak-yaşayarak, üreterek öğreniyorlardı. Küme çalışma sisteminde her öğretmen kendisine verilen bir kümenin başıydı. "Küme başı" öğretmenler işte, derste, nöbette, eğlencelerde öğrencilerini yakından tanımaya çalışır; onlarla ana-baba ilgisiyle ve arkadaş yakınlığıyla bir arada olur; onların her çeşit sorunlarıyla ilgilenerek bedensel, ruhsal, duygusal, cinsel ve toplumsal gelişmelerine kılavuzluk ederdi.⁵⁴ Köy Enstitülerinin baş özelliği olan "okuma" ve "özgür tartışma" çalışmalarını yöneten bu küme başı öğretmenlerin bir diğer görevi de öğrencinin bir bütün olarak ve tümüyle rasyonel bir biçimde değerlendirilmesini sağlamaktı.⁵⁵

Küme çalışma sistemi, çok sayıda öğrencinin bulunduğu Enstitülerin yönetimini ve işlerin sistematik bir şekilde yürütülmesini kolaylaştırıyordu. Türkoğlu yeni gelen öğrencilerle Enstitünün çok kalabalıklaştığını ancak küme

⁴⁸ Hasan Erçelebi, *Köy Enstitülerinin Çağdaş Eğitim Yönetimine Katkıları*, 1. Baskı (İzmir: Dikili Belediyesi Kültür Yayınları, 1993), 23.

⁴⁹ Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, 48.

⁵⁰ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 33. Baskı (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2020), 393.

⁵¹ Koç, *Türk Kültür Tarihi*, 240.

⁵² Osman Akandere, Nihal Yıldız Yılmaz, "Köy Enstitülerine Alınacak Talebe Hakkında Maarif Vekâletince Yayınlanan 18 Ağustos 1941 Tarihli Genelge'nin Esasları ve Uygulanması," *Atatürk Dergisi* 6, no. 2 (2017): 6.

⁵³ Başaran, *Özgürleşme Eylemi*, 34.

⁵⁴ Başaran, 37.

⁵⁵ Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, 316-17.

düzenlemesi sayesinde işlerin kolaylıkla yürütüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca, “*enstitü ne kadar kalabalık olursa olsun biz bir yandan sanki otuz kişilik grup gibiydik. Ama öte yandan enstitü topluluğunun üyesiydik. Enstitü topluluğu içinde kümelerimizin kendine özgü özgürlükleri, yönetimleri vardı. Kümebaşı öğretmen başımızdaydı*” diye eklemiştir.⁵⁶ “Sürekli yatılı ve karma”, ortalama bin kadar öğrencisi ve farklı programların olduğu Enstitülerin yeni kurumlar olmasına karşı yaşadıkları güçlüklerle rağmen sağlıklı bir şekilde işleminde ve öğrencilerin Enstitüleri benimsemesinde “kümebaşılık” düzenlemesinin rolü büyük olmuştur.⁵⁷ Türkoğlu'nun ifadelerinden de anlaşıldığı gibi oluşturulan kümelerle öğrencilerin küçük gruplarda işlerinin daha pratik bir biçimde çözüldüğü, aynı zamanda Enstitünün topluluk ve birlik bilincinden de kopmadan bir bütün halinde eğitimlerini gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Enstitülerdeki küme başı öğretmenler öğrencilerin her zaman çok yakınında olup, onların yol göstericisi olurlardı. Kendi kümesinin yetişmesinden sorumlu ve rehber olan küme başı öğretmenleri ile öğrencileri eksiklerini birlikte tamamlarlardı.⁵⁸ Küme başı öğretmenleri öğrencisinin her zaman yanında olan, onların kişisel ve sosyal gereksinimleri ile gelişimlerini gözetken bir yönlendiriciydi. Küme başı öğretmenleri ekibindeki öğrencilerine sağlıklı bir biçimde rehber olabilmek için özenli olurlar ve onları iyi tanımaya çalışırlardı. Görev ve sorumluluklarını iyi yöneten küme başı öğretmenleri, Enstitülerdeki çalışmaların aktif olarak yerine getirilmesine ve Enstitülerin gelişimine de katkı sağlardı.

Bir sınıftan sorumlu rehber öğretmen olan küme başının görevleri şunlardır:

- “1. Eğitim ve öğretim işleri bir bütün olarak kendilerine verilen öğrenci kümelerini ilgilendiren her türlü işi yapmak.
2. Küme çocuklarının [öğrencilerinin] giyinme, yeme, yıkanma, derslere çalışma bakımlarından bütün ihtiyaçlarını gidermek için ilgili başlarla işbirliği yaparak gerekli tedbirleri almak.
3. Küme çocuklarının ders ve iş bakımlarından iyi yetişmelerini sağlayıcı tedbirleri almak, onlara okuma alışkanlığını kazandırmak.
4. Küme öğrencilerinin arkadaşları, öğretmenleri ve köylüleriyle iyi münasebetler çerçevesinde yaşamalarını sağlamak.
5. Küme öğrencilerine ölçülü ve hesaplı bir şekilde şahsi ihtiyaçlarını gidermeyi, para harcamayı öğretmek; onları ihtiyaç giderme yönünden haysiyetlerini daima koruyacak bir durumda bulundurmak.
6. Küme çocuklarına verilen emirlere itaat etmeyi, öğretmenlerine saygı göstermeyi, başkasının hakkına ve malına göz dikmemeyi, el uzatmamayı öğretmek.
7. Kümeler arasında, enstitünün genel havasına uygun bir işbirliği kurulmasını, onların bütün işlerde ve çalışmalarda birbirlerine destek olmalarını sağlamak.”⁵⁹

Böylece, küme başı düzenlemesiyle öğrenciler iş birliği içerisinde tüm işleri yaparak ihtiyaçların karşılanmasına katkı sağlamakta, bu süreçte okuma becerisi kazanmakta ve kendileri ile Enstitüdeki her bireye karşı sorumluluklarını yerine getiren erdemli insan olabilme davranışını sergileyebilmekteydiler.

Enstitülerdeki her iş ve çalışmanın küme düzenlemesiyle yürütülmeye başlanması işlerin kolaylıkla halledilmesini sağlamıştı. Küme öğretmeni de bütün öğrencileriyle birlikte bulunarak öğrencileriyle ortak çalışmalara katılıyordu. Türkoğlu, “*...kimi enstitüde bir küme hafta boyunca kurumun genel temizlik işlerinden sorumlu oluyordu. Ya da bir bataklığın kurutulması, vb. İşleri programa uygun olarak bir küme üstlenip bitiriyordu. İş büyükse iki küme birlikte ya da sırayla yapılıyordu. Bu işlerde küme öğretmeni öğrencileriyle birlikte oluyor...*” diyerek küme öğretmenleri ve öğrencilerinin görev ve sorumlulukları paylaşarak bitirdiklerini anlatmıştır.⁶⁰

Sabahları işe başlamadan 8.30'da toplanılarak yoklama ve günlük işlerin dağıtımını yapılırdı. Küme başı, öğrencilerin giysilerini ciddi bir biçimde denetim yapar, hasta olan öğrencileri revire, elleri ve tırnakları kirli olanları temizlenmeye, kıyafeti düzgün olmayanları kendine çekidüzen vermeye yollardı.⁶¹ Her küme başı ve sorumlu olduğu öğrenciler gün içerisinde tüm görev ve sorumluluklarını yerine getirerek Enstitüde uyum

⁵⁶ Türkoğlu, *Kısa Süren Hasat*, 160.

⁵⁷ Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 352.

⁵⁸ Atilla Küçükçayıkçı, *Köy Enstitülerinin Kısa Tarihi*, 1. Baskı (İstanbul: 1984 Yayınevi, 2020), 129; Mahmut Saral, *Köy Enstitüleri Uyuyan Devlin Uyanışı*, 1. Basım (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013), 55.

⁵⁹ Niyazi Altunya, “Köy Enstitüleri Sisteminde Yönetim,” *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2014): 33.

⁶⁰ Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 354.

⁶¹ Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, 318.

içerisinde çalışmalarını sürdürmekteydi. Dersliklerde, işliklerde, tarlalarda veya inşaatlarda kümeler çalışmalarına başlar ve böylece Enstitüler iş ile üretimin eğitimle harmanlandığı kurumlar olurdu.

Köy Enstitülerinde günler sabah erkenden ve halk oyunları ile coşku içerisinde başlardı. Halk türküleri söylenip halk oyunları oynanırken sınıflarda, meydanlarda, yatakhanelerde temizlik yapılır; mutfak ve yemekhanede hazırlanan kahvaltı yapılır ve sonra herkes bir arada toplanırdı. Güne bu şekilde başlayan Enstitülerde öğrenciler kümelere ayrılarak çalışmaya başlardı. Küçük kayıkçı kitabında, küme çalışmalarına dair verdiği bilgileri, “...tüm kümeler öğretmenleriyle birlikte dersliklere, işliklere, çalışma alanlarına dağılırlar. Bir anda enstitünün her yanı, arı kovani uğultusuna benzer bir ses ve gürültüyle dolar...” diyerek desteklemiştir.⁶²

Kuruluş hedefleri doğrultusunda Enstitülerde güne sabah sporlarıyla ve halk oyunları ile başlayan öğrenciler daha sonra kümelere ayrılarak kendi işlerinin başına geçerdi. Makal “Köy Enstitüleri ve Ötesi” kitabında, konuyla ilgili uzun uzun anlatımlarda bulunarak öğrenci kümeleri ve çalışmaları hakkında şu şekilde bilgi vermiştir:

“Birden, Enstitü’nün her yanında ve türlü işlerde arılar gibi çalışma başlardı. Dersliklerde ya da açık havada ders yapanların deney ve incelemeleri, tartışmaları. Başka bir yerde yapılan müzik dersi ve kulağa gelen mandolin, akordeon sesleri... Demircilik, dülgelik, biçki-dikiş işliklerindeki çalışmalar... Yeni yapılan bir yapıda duyulan rende, keser, çekiç sesleri... birbirini kovalar. Ötede kazma, kürek, balyoz ve kaldıraçlarıyla taşocağında çalışanlar. Toprağı sulayanlar, fidanları temizleyenler, danaları, kuzuları güdenler. Bulgur kaynatan, süt sağanlar. (...)”⁶³

Köy Enstitülerinde öğleye kadar kümelerine verilen işleri yapan küme başı öğretmen ve öğrenciler kampana sesiyle öğle yemeğine geçer ve yemeklerini yedikten sonra işlerinin başına dönerdi. Aynı hareketlilik ve canlılıkla öğleden sonra da devam edilirdi. İş ve mevsim durumuna göre ekiplerin, sınıfların, kümelerin yer ve iş konuları değişebilirdi. Böylece Köy Enstitülerinin arazisinin her köşesinden çalışma ve üretim sesleri sabahın erken saatlerinden itibaren akşama kadar sürüyor ve öğrenci kümeleri ile imece ruhu her yere yayılıyordu. Çalışmalar bittikten sonra yorgunluklarını gideren öğrenciler akşam yemeklerini yer ve iki saat okuma-inceleme yapardı.⁶⁴

Köy Enstitüleri ve İmece

Köy Enstitülerinin iş ve üretim amaçlı çalışmaları şüphesiz ki öğretmenlerin, müdürlerin, usta öğreticilerin, öğrencilerin çabalarıyla kök salıp gelişmekteydi. Bu kurumlarda herkes birlik içinde her işin altına elini sokmakta ve hep beraber öğrenerek gelişmekteydiler. Öğretmenlerin de öğrencilerle beraber gelişimlerini sürdürdüğü bir çalışma ortamı ve imece ruhu vardı. Enstitülerin kurucu mimarı İsmail Hakkı Tonguç da bu imecenin bir parçası ve önderiydi. Başaran, imece ruhunun başının Tonguç olduğunu ifade etmiştir. O, Tonguç için şu cümleleri sarf etmiştir: “Kendisi de bir imece başı gibi 21 Enstitü’nün yöneticileri, öğretmenleri, ustaöğreticileri, öğrencileriyle omuz omuza denebilecek bir ilişkiyi sürdürür. Sık sık Enstitülere gider, öğretmen-öğrenci toplantılarına, eğlencilere katılır, zorlukların aşılmasına omuz verir...” Başaran’ın da ifade ettiği gibi Tonguç’un liderliğinde şahlanan imece ruhu, tüm Enstitülere yayılmıştır.⁶⁵

“Enstitülerde yapılan işler eğer parayla ya da örgütsüz biçimde angarya olarak yapılıyorsa yıllar sonra bile altından kalkılması olası değildir” diyen Tonguç, zor işlerin altından kalkabilmek için imece yöntemini daha ilk günlerden başlatmıştır.⁶⁶ Tonguç, halkta zaten var olan imece ruhunu Enstitülere bir yaşam biçimi olarak yansıtarak bu kültür içerisinde yaşayan köy çocukları ve öğretmenleriyle birlikte kendi kendine yeten bir eğitim kurumu yaratmıştır.⁶⁷ İmece ruhu ve anlayışı yalnızca Enstitülerin içinde değil diğer Enstitülerle ve hatta çevredeki köylüyle olan dayanışmayı ve yardımlaşmayı destekliyordu.

⁶² Küçük kayıkçı, Köy Enstitülerinin, 118.

⁶³ Makal, Köy Enstitüleri ve Ötesi, 51.

⁶⁴ Küçük kayıkçı, Köy Enstitülerinin, 118-19.

⁶⁵ Başaran, Özgürleşme Eylemi, 35.

⁶⁶ Türkoğlu, Tonguç ve Enstitüleri, 366.

⁶⁷ Oya Tan, Köy Enstitülerinde Demokrasi Eğitimi ve Liderlik: Nitel Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, 70.

Mahmut Makal, Köy Enstitülerindeki imeceyi şöyle açıklamıştır: *“Halk arasında yaşayan imece geleneği, Enstitülerde bir eğitim yöntemi durumuna getirildi. Enstitülerin kesimine giren köylere, köy okulu, çamaşırlık vb. işlerin yapımı için ekipler yollandığı gibi, Enstitüler birbirine de ekipler yolluyorlardı.”*⁶⁸ Böylece bu dayanışma, öğrencilerin farklı bölgeleri gezmesine olanak sağlıyor, paylaşımı ve kaynaşmayı artırıyor, öğrenmeyi pekiştiriyordu. Köy Enstitüleri kurulduğu dönemin şartlarında, imece sayesinde kendi kendine yetebilen kurumlar olmakla kalmamış hem diğer Enstitülerin hem de bölgedeki köylerin yardımına koşmuştur.

Köy Enstitülerindeki imece, öğrencilerin eğitimlerini gerçekleştirirken çalışmasına, üretmesine ve hem Enstitüyü hem kendilerini geliştirmesine olanak tanıyarak biz duygusu ve dayanışma içinde işlerin yürütülmesini sağlamıştır. Kadriye Yeşilyaprak, Enstitülerdeki imece ruhuyla üretim yaptıklarını ve paylaşım içinde olduklarını vurgulamıştır. *“Birlikte üretir ve bölüşürdük. Hepimizin emeği, hepimizin çabası yaşamın her alanında birleşir ve imece ruhu yaşardı”* diyerek Enstitüdeki kardeşlik, dayanışma ve paylaşımı anlatmıştır. Yeşilyaprak, imeceyle yaptıkları işleri, *“binalarımızı kendimiz inşa eder, sebze ve meyvemizi kendimiz yetiştirir, sıra-masa ve araçlarımızı kendimiz yapar, dikişlerimizi diker, çamaşırlarımızı yıkardık”* şeklinde aktarmıştır.⁶⁹ Kıyafetlerini kendileri diken, yatacakları ve ders görecekleri binaları kendileri inşa eden, yiyeceklerini kendileri yetiştiren yani bütün işlerini kendileri yapan öğrenciler, aynı zamanda kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerden de geri kalmayarak çok yönlü olarak yetişmişlerdir.

Enstitülerde İmece

Enstitülerde iş birliği içerisinde yardımlaşma ve dayanışmayla işlerin yürütülmesini sağlayan imece anlayışı için en önemli şeylerden biri, moral değerlerdir. Nitekim kitap okumak, eğlenmek, uygar, eşit ve özgür biçimde tartışabilmeyi öğrenmek moral değerleri yükseltmekte ve onları birbirine bağlamaktaydı.⁷⁰ Böylelikle Köy Enstitülerinde, imece anlayışıyla herkesin birbirine saygı duyarak öğrendiği, ürettiği ve geliştiği bir ortam oluşturulmuştur. Enstitülerde uygulanan imeceler, çağdaş bir ortamda öğrencilerin yalnızca eğitim ve iş yaptığı kurumlar olmanın ötesinde kendi kişisel gelişimlerini tamamlayacak faaliyetlerde bulunmasına katkı sağlamıştır. Öğrenciler kitap okuyarak, tiyatro oyunları oynayarak, müzikle uğraşarak hep birlikte öğrenmenin ve üretmenin tadına varmıştır. Başka bir ifadeyle buradaki öğrencilerin iş ve üretim anlayışı yalnızca kendi temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmayıp müzik, edebiyat, tiyatro gibi sanatsal faaliyetleri de içine almıştır.

Köy Enstitüleri öğretmen, yönetici, öğrenci ve diğer tüm kadrosuyla bir bütün olmuştur. Enstitülerin eğitim kadrosu sadece öğretmenlerden ve yöneticilerden ibaret değildi. Aynı zamanda işin uzmanı olan usta öğreticiler de Enstitülerin eğitiminde ve işleyişinde çok önemli bir yere sahipti. Öğretmenler, usta öğreticiler, müdürler ve öğrenciler hep birlikte öğrenirken iş yapıyor, üretime katkı sağlıyordu. Kız ve erkek tüm öğrencilerin işin içinde olmasına gayret ediliyordu. Pakize Türkoğlu, usta öğreticileriyle, öğretmenleriyle ve kız erkek demeden tüm öğrencileriyle Enstitülerin işleyişi hakkında şu sözleri söylemiştir: *“Öğretmenlerimiz dışında bir de usta öğreticilerimiz vardı. Dikişte, motorda, makinede, inşaatta hem bizimle birlikte çalışır, hem ustalıklarını öğretirdi. İşlerin bir an önce bitmesi için imece yapıldığında, biz kızlar da kimi zaman harç yetiştirme, tuğla ve taş taşıma işlerine severek katılırdık.”*⁷¹

Yukarıdaki ifadelerinde görüldüğü gibi Pakize Türkoğlu, Enstitülerdeki imeceye herkesin elinden geldiğince katıldığını anlatmaya çalışmıştır. Enstitülerde statü, konum fark etmeksizin herkes bir işin başında olmuştur. Talip Apaydın, *“...anılarımı yoklarken, öğretmen-öğrenci, usta-öğrenci, hatta işçi-bekçi birçok insanlar gözümün önüne geliyor. Bazılarının adlarını unutmuşum... Ama yüzleri, sesleri, kişilikleri hep aklımda. Onlarsız Enstitü eksik. Hepimiz ayrı ayrı, bir makinenin parçaları gibiydik. Enstitü topluluğuna birlikte kuruyorduk...”* diyerek Enstitü yıllarına dair anılarını paylaşmıştır.⁷² Apaydın'ın Enstitü topluluğuna dair canlandırdığı anılarından anlaşılacağı üzere Enstitüler birlik ve bütünlük içinde işlerini yürütmüştür.

Köy Enstitülerinde yapılan iş ve çalışmalara öğrencilerin katılmasına özen gösterilirken aynı zamanda her öğrencinin bütün çalışmalara katılması için ayrı bir çaba vardı. Bunun sebebi köylere gönderilmek üzere yetiştirilen bu çocukların her koşulda güçlü ve köylerde karşılaştıkları zorluklara karşı uygulanabilir çözümler

⁶⁸ Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, 50.

⁶⁹ Binnur Yeşilyaprak, *Arifiye Köy Enstitüsü Annemle Damla Söyleşiler*, 3. Basım (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2016), 33.

⁷⁰ Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, 89-90.

⁷¹ Türkoğlu, *Kısa Süren Hasat*, 25.

⁷² Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları*, 91.

üretebilecek nitelikte olabilmesini sağlamaktı. Cinsiyeti ve yaşı göz önünde bulundurularak her öğrencinin bütün işlere katılımının sağlanması önemliydi. Köy Enstitülerinin amacı, burada okuyan öğrencilerin yalnızca öğretmenlik yapmak için köylere gönderilmesi değildi. Uygur ve entelektüel bir şekilde yetiştirilen bu köylü çocuklar sanattan, tarımdan anlayan birer köy lideri olarak hazırlanıp köylere gönderilecekti. Bu yüzden Köy Enstitülerinde okutulan derslerin yüzde 50'si kültür, yüzde 25'i sanat ve yüzde 25'i ise tarım derslerine göre programlanmıştır.⁷³

Her öğrencinin bütün işlerin içinde olması ve imeceyi sağlamak için Enstitüdeki öğrenciler kümelerle ayrılmışlardır. Kümeler dönüşümlü olarak iş ve çalışmalarını yapmış, böylece her öğrenci eğitime etkin olarak katılabiliştir. Öğrenciler arasındaki iş birliğinin oluşmasını sağlayan imeceyi ve Enstitülerdeki işleyişi, "üyeleri her hafta değişen ekipler kurardık. Her ekibin bir başkanı olurdu. Aynı zamanda birimlerimizin de başkanları vardı: Öğrenci başkanı, yemekhane başkanı, çamaşırlık başkanı, fırın başkanı, revir başkanı, temizlik ve düzen başkanı, tarım ve teknik işler başkanı, yatakhane başkanı. Her başkanın bir de yardımcısı bulunurdu..." ifadeleriyle aktaran Köy Enstitüsü bir öğrenci olan Nahide, kümelerin oluşturulmasına ve çalışmalara ilişkin şu bilgileri eklemiştir: "İşler için de on, on beş kişilik kümeler oluşturduk. Kümemizle beraber tarlaya, bahçeye ya da hayvanlarımızın yanına gider, bir yandan işlerimizi yapar diğer yandan günlük derslerimizi işlemiş olurduk."⁷⁴

Enstitüsü bir kız öğrenci olan Türkoğlu, günün birinde bataklık kurutma dersine katıldıklarını "o gün öğleden önce biz kültür dersindeyken öteki küme tarım dersinde bataklık kurutma çalışması yapmıştı. Öğleden sonra da bizim küme çalışacak, kızlar atölyeye dikişe gidecektik. Ama tarım öğretmeni, 'Kızlar da gelsin çalıları sazları tutuşturacağız, kovalarla su hazırlasınlar, anlatacağım kimi bilgileri onlar da öğrenmeli, bu bir bataklık kurutma dersidir' demişti..."⁷⁵ ifadeleriyle dile getirmiş ve o gün bakımsız ve işlenmez bir bataklığı arkadaşlarıyla birlikte kurutup verimli bir tarım arazisine dönüştürdüklerini gururlu bir şekilde anlatmıştır. Türkoğlu'nun bu anlatımından, kız öğrencilerin de yapabilecekleri en iyi performansta çalıştıkları ve böylece bataklık kurutma gibi dersleri de yaparak-yaşayarak işleme imkânı buldukları anlaşılmaktadır. Böylece öğrencilerin cinsiyetleri göz ardı edilmeden yapılan işlerde görev alması sağlanmış ve çok yönlü insanlar yetiştirilmek istenmiştir.

İmeceyle bataklıkların tarıma elverişli arazilere dönüştürülmesine başka bir örneğe Erzurum Pulur Köy Enstitüsü öğrencisi Nahide'nin hatıralarında rastlamaktayız. Nahide, büyük bir bataklığı kurutmak için kavak ağaçları diktiklerini ve bunların kışın da susuz kalmaması için su kanalları açtıklarını ifade etmiştir. Nahide'ye göre, bataklığı kurutarak buradan yayılan hastalıkların önüne geçmek isteyen tarım öğretmeni Ahmet Alptekin ve öğrenciler aynı zamanda burayı bir tarım arazisine dönüştürmek istiyorlardı. Bunun için Ahmet Öğretmen'in kız ve erkek öğrencileri iki ayrı gruba ayırdığını, ellerine kavak fidanlarını, kazma ve kürekleri alan öğrencilerin kara lekelerden oluşan bir çamur deryasını kurutmak için işe koyulduğunu anlatan Nahide'ye göre, bataklık bir süre sonra kurumuştur.⁷⁶ Böylece Enstitüdeki öğrenciler sıtma hastalığından kurtulmuş, çamur ve pislik deryası bir arazi sebzelerle buluşturularak bir üretim alanı oluşturulmuştur.

Kış aylarını ağırlıklı olarak kültür derslerine ayıran Enstitüler, baharın gelmesiyle tarım işlerine yoğunlaşmaktaydı. Şimşek, kitabında baharın kapıya dayandığı bir zamanda meyve fidanlarını dikmek için tarım çalışmalarını planladıklarını, öğrencilerin meyve fidanlarını toprakla buluşturmak için tarım öğretmenleriyle birlikte kazmaları ve kürekleri alarak bahçede topladıklarını anlatmaktadır.⁷⁷ Yine Şimşek, meyve fidanı dikerken tarım öğretmenlerinin ağır işlerde daha güçsüz olmasından dolayı bedence daha güçlü olan erkek öğrencilerin yanına bir kız öğrenciyi çalışma arkadaşı olarak verdiğinden bahsetmektedir. Nitekim yazar, Neslihan diye bir kız arkadaşıyla meyve fidanlarını diktiklerini şu ifadelerle dile getirmiştir: "Neslihan'la birlikte görev olarak verilen kiraz fidanlarını dikmeye başladık. Öğretmenimizin öğrettiği gibi, önce çukurun dibine gübreli temiz toprak koyduk, sonra fidanın kökünü toprakla doldurarak iyice sıkıştırdık; can suyunu da verince birinci çukurun işini bitirmiş oluyorduk."⁷⁸ Tarım öğretmenlerinin gösterdiği gibi fidanları diken öğrenciler görevlerini yerine getirmiş oluyorlardı. Böylece tarım imecesiyle kız-erkek bütün öğrencilerin katıldığı bir çalışmayla bomboş araziler meyve fidanlarıyla buluşturularak ağaçlandırılıyor ve büyümeye

⁷³ İbrahim Şimşek, *Köy Enstitüsünden Öğretmenliğe Öğretmenden Öğrenciye*, 2. Basım (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 72.

⁷⁴ Şebnem Atılğan, *Nahide-Yarım Kalan Mucize* (İstanbul: Kafekültür Yayıncılık, 2012), 90.

⁷⁵ Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 48.

⁷⁶ Atılğan, *Nahide*, 65-68.

⁷⁷ Şimşek, *Köy Enstitüsünden*, 81.

⁷⁸ Şimşek, 82.

birakılıyordu. Bu anlatımdan da anlaşılacağı gibi Enstitülerde, herkesin sağlığı, cinsiyeti, yaşı, gücü göz önünde bulundurularak bütün işlere aktif bir şekilde katılmasına önem veriliyordu.

Enstitülerde yapılan tarım çalışmalarıyla ilgili Hacı Angı, toprağın dört parmak altında kongulmera denilen, betondan daha sert bir tabakanın bulunduğunu ve toprağı kazmanın çok zor olduğunu söylemektedir. Buna rağmen ağaç dikmeye önem veren Enstitülülerin küllük denen balyozla bu sert toprağı kazarak çevrelerini yeşillendirmek için ellerinden geleni yaptığını anlatmakta ve devamla *"bir fidan çukuru kazabilmek için saatlerce kazma sallardık Avuçlarımız patlardı. Ama buna rağmen biz öğrenciler oraya meyveli ve meyvesiz pek çok fidan diktik"*⁷⁹ diyerek İvriz Köy Enstitüsü öğrencilerinin bütün güçlüklerle rağmen şartları zorladıklarını ve çevrelerini yeşillendirmenin bir yolunu bulduklarını belirtmiştir.

Köy Enstitülerinde öğrenciler, istekleri doğrultusunda bir meslek alanı seçseler de bütün öğrencilerin kendi uzmanlık alanları dışındaki işler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak için çalışılmıştır. Öğrenciler kendi seçtiği meslek alanında yoğun çalışarak uzmanlaşmışlar ve sıkı bir iş birliğiyle birbirlerinin işlerine de katılarak hem üretimi desteklemişler hem de o alanlarda bilgi sahibi olmuşlardır. *"Örneğin bir yapı işinin daha temel aşamasında inşaatçılar, demirciler, marangozlar birlikte veya sırayla aynı işin çeşitli aşamalarında imeceyle çalışmaktadırlar."*⁸⁰ Örnekte de belirtildiği üzere öğrenciler imeceyle çalışarak hem kendi meslek alanlarında uzmanlaşıyor hem her alanda fikir sahibi olabilecek bilgiler ediniyor ve üretime katkı sağlıyorlardı.

Herkes uyum içinde görev ve sorumluluklarının bilincinde Enstitülerdeki işleyişin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine ve gelişimine katkı sağlıyordu. Yaptıkları işin özünü kavrayan, üretimi destekleyen, işten kaçmadan canla başla çalışan öğrencilerle Enstitülerdeki imece faaliyetleri şahlanıyordu. Bu anlayışla hareket eden Enstitülüler imece ruhunun bütün Enstitülere ve köylere yayılmasına katkı sağlamış oluyordu. Yaptıkları her şeyi şevkle yapan, giriştikleri işlerin hakkını veren, yardımlaşma ile paylaşımın tadıyla çalışan Enstitü üyeleri sayesinde imece anlayışı geleneksel bir hal alarak günümüzde bile dilden dile dolaşarak anlatılan bir konu olmuştur.

Kadriye Yeşilyaprak, Enstitülerde işlerin uyum ile kardeşlik içinde yürütüldüğünü söylemiştir. O imeceyle yürütülen Enstitülerin işleyişini şöyle anlatmıştır:

"Her hafta bir sınıf sırayla yemekhane, çevre temizliği ve düzeninden sorumlu olurdu. Bir sınıf tarım bahçesinde çalışır, diğer bir sınıf ise el sanatlarında yani kızlar dikişhanede, erkekler marangozhane ve demirhanede çalışırdı. Ona göre tulumlarını, iş elbiselerini giyer görevlerine gider, öğretmenlerle birlikte bütün gün çalışırlardı. 1200 kişinin her türlü ihtiyacı bu şekilde karşılanırdı. Her sınıf dönüşümlü olarak bu işleri yapardı. Böylece hem öğrenir, beceri kazanır, yeteneklerimizi geliştirir hem de yaşamamız için gerekli ihtiyaçlarımızı karşılardık. Bütün yaşam imece ruhu ile paylaşma ve dayanışma içinde geçerdi. (...)"⁸¹

Yeşilyaprak'ın bu anlatımlarından, Enstitülerin imece yoluyla yaptıkları çalışmalarla 1200 kişinin olduğu bir kurumda herkesin ihtiyacının giderildiği görülmektedir.

Enstitülerde her sınıfın (kümenin) bir görevi vardı. Sırasıyla her çalışma alanına dâhil edilen küme öğrencileri tarlalarda bahçıvan, inşaatlarda usta, dikişhanelerde terzi, işliklerde marangoz, demirci oluyor ve bir dayanışma içerisinde görevlerini yürütüyordu. Zamanla çok fazla mevcutlara ulaşan Köy Enstitülerinin gereksinimlerinin kolay bir şekilde karşılanabilmesi imece ruhunun verdiği yardımlaşma ve dayanışma duygusuyla sağlanıyordu.

Kuruluş aşamasında daha çok ziraat çalışmalarıyla ve binaların yapımıyla Enstitülerin temel ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Ancak Köy Enstitülerinde öğrencilerin yaptıkları çalışmalar yalnızca inşaatlar, işlikler veya tarlalarla sınırlı kalmamıştır. Enstitülüler çevrelerini kalkındırmak için çaba harcayarak büyük işlere imza atmışlar; kendilerinin ve çevrelerinin yaşam standartlarını yükseltebilmek için ellerinden geleni yapmışlardır.

Cılavuz Köy Enstitüsü'nde, öğrencilerin emeklerini ortaya koyarak kurdukları hidroelektrik santrali buna örnek olarak gösterilebilir. Aslında ilk olarak Enstitü arazisine su sağlayabilmek için su kanalı açmakla işe başlanmıştır. Su kanalı açarken de öğrencilerin işe koşulması ihmal edilmemiş ve her gün bir sınıf kanal açma

⁷⁹ Hacı Angı, *İvriz'den Cumhuriyet'in Başkentine Bir Köy Enstitülünün Anıları*, 2. Basım (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 75.

⁸⁰ Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, 97.

⁸¹ Yeşilyaprak, *Arifiye Köy Enstitüsü*, 45.

işinde çalışmıştır.⁸² Daha sonra su kanalıyla sağlanan suyun boşa akması konusunda rahatsızlık duyulmaya başlanmıştır. Böylece başından beri hayali kurulan elektrik santralini yapıp yapılmamasıyla ilgili görüşler dillendirilmeye başlanmış ve sonuç olarak santralin kurulmasına karar verilmiştir. Aslında Enstitünün karanlıktan kurtularak aydınlığa kavuşacağı düşüncesiyle herkes bu işe dört elle sarılmıştır. Santralin yapım aşamasında meydana gelen bir kaza açılışı bir ay kadar geciktirmiş olsa da sonunda Enstitüye elektrik sağlanmıştır. Köyden gelen ve elektriği daha önce hiç görmeyen Cılavuzlu öğrenciler ilk kez kendi uğraşları sonucunda elektrikle tanışmıştır.

Cılavuz Köy Enstitüsü'nde öğrenci olan Halise Sarıkaya Apaydın, elektriğin Enstitüye geldiği günü, *"bir elektrik yanışı vardı, ben hayatımda böyle bir şey görmedim"* diye anlatmış ve şu şekilde duygularını ifade etmiştir: *"Şimdi elektriği yaptık, ışıklar yandı. Her taraf böyle cennete dönüştü"*.⁸³ Öğrencilerin bu coşkusu Enstitünün elektriğe kavuşmasının ötesinde kendilerinin de işin içinde olarak santralin kuruluşuna verdikleri destekten kaynaklanmıştır. Kız öğrenciler hidroelektrik santralini kuruluşundaki imeceye taş taşıyarak katılmıştır. Erkek arkadaşlarının sırtlarına yükledikleri taşları inşaat alanında uzak bir yere götürerek emeklerini ortaya koymuştur.⁸⁴ Paylaşımın, yardımlaşmanın ve dayanışmanın Enstitülerdeki karşılığı olan imece ruhu sayesinde kız-erkek, büyük-küçük, öğretmen-öğrenci demeden herkesin iş birliğiyle hidroelektrik santrali kurulmuş ve Cılavuz Köy Enstitüsü elektriğe kavuşmuştur.

Bir başka örnekte de Arifiye Köy Enstitüsü'nün kanalizasyon ve su kanalları açılması için yaptıkları çalışmalar imeceye örnek verilebilir. İlk başlarda açılan lağım çukurları öğrencilerin kalabalıklaşmasıyla yetmemeye başlamıştır. Öğrenciler bu çukurları kendileri tenekelerle boşaltmıştır. Ancak bu öğrenciler için ağır ve zor bir iş olmasının yanında pis ve sevimsiz de bir işti. Arifiye'nin bir kanalizasyona ihtiyacı vardı. Karabey Aydoğan kitabında buradaki kanalizasyon ve su kanalları çalışmalarını, *"işinde usta sayılmaya başlayan 'künk ustaları' çalıştırılmakta ve ustalaşan bu öğrencilere başka bir iş de verilmektedir. Diğer öğrenciler kazı, kum taşıma, harç yapma, beton, harçla kapatma, çukur ve yolları doldurma gibi işleri yapmaktadır"* diyerek anlatmıştır.⁸⁵ Alanında ustalaşmış öğrenciler ve onlara yardım eden diğer öğrencilerin hep beraber imece usulüyle çözdükleri kanalizasyon sorunu, Enstitüyü ve öğrencileri pis ve sağlıksız bir işten kurtarmıştır.

Akçadağ Köy Enstitüsü Celal Coşkun da benzer şekilde Enstitüde hep birlikte bir iş başardıklarında kutlamalar yaptıklarını anlatmıştır. Celal Coşkun, *"okulda hep birlikte bir iş başardığımız zaman onu kutlardık. İçme suyunu, ziraat suyunu getirdiğimizde eğlenmiştik. Okula yaptığımız santralle elektrik geldiğinde sabaha kadar bayram yapmıştık"* diyerek yine imece ruhuyla hep birlikte başarılan bir işin sebep olduğu mutluluğu anı olarak paylaşmıştır.⁸⁶

Görüldüğü üzere, Köy Enstitülerinde öğrenciler önce beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını giderecek işler yapmış, sonrasında ise hayat şartlarını daha iyi hale getirmek için çaba sarf etmişlerdir. Enstitülerde imeceyle sağlam bir yardımlaşma ve dayanışmadan bahsetmek yanlış olmazken öğrencilerin bütün çalışmalarda yer almasına dikkat edildiği ve her aşamada işe koşulduğu da görülmektedir.

Enstitüler Arası İmece

Enstitüler kendi içerisinde imece yöntemini kullandıkları gibi diğer Enstitülerle de imece yoluyla yardımlaşmışlar da görülmektedir. Nitekim Enstitülerde okuyan pek çok kişinin hatıralarında Enstitüler arası imeceyle yardımlaşma ve dayanışmayla ilgili anlatımlara rastlanmaktadır. Enstitüler arasındaki bu dayanışma ve iş birliğine en güzel örnek, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün binalarının yapımında görülmektedir. Hasanoğlan binalarının yapımı için her Enstitüden iki öğretmen, 20-30 öğrenci ve 10 eğitmenen oluşan bir yapı destek ekibi binaların yapımına yardım etmiş ve bu süreçte arkadaşlarıyla da hoşça vakit geçirip eğlenmişlerdir. Yapı işlerini bitirince de geldikleri ekiple yurt gezisine çıkarak, farklı yerlerin kültürlerini, yaşam tarzlarını, tarihini, değerlerini tanıyarak kendi Enstitülerine dönmüşlerdir.⁸⁷

Hasanoğlan Köy Enstitüsü, çok sayıda Enstitünün destek ekiplerinin yardımıyla büyük bir imecenin sonucunda kısa sürede kurulmuştur. Ülkenin her tarafından farklı Enstitüler Hasanoğlan'a ekipler göndermiş ve Enstitüler

⁸² Gümüšoğlu, *Sözlü ve Yazılı Belgeler*, 265.

⁸³ Gümüšoğlu, 269.

⁸⁴ Gümüšoğlu, 269.

⁸⁵ Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, 208-9.

⁸⁶ Gazalçı, *21 Köy Enstitüsü*, 23.

⁸⁷ Küçükayıkçı, *Köy Enstitülerinin*, 128-29.

arası imeceyle büyük bir eğitim kurumu kısa sürede bitirilmiştir. Türkoğlu, “kümebaşı ve ekipbaşı yapı öğretmenleriyle örgütlü ve eğitilmiş olarak enstitülerinden gelen yapıcı ekipler, öbek öbek imeceler oluşturarak her biri bir birimi kısa sürede bitiriyor, yerine başka bir ekip geliyordu. Birçok ekibin oluşturduğu bu büyük imece, elbet sıradan bir eylem değil, örgütlü büyük bir eğitimsel güçtü” diyerek Hasanoğlu’nun kuruluşunda, diğer Enstitülerden gelen ekiplerin desteğiyle büyüyen imeceye vurgu yapmıştır.⁸⁸

İbrahim Şimşek de Hasanoğlu Köy Enstitüsü’nün kurulmasına yardım eden ekibin kendi sınıfları olmasından dolayı çok sevindiklerini ve gurur duyduklarını ifade etmiştir. Şimşek’e göre, 4’ü kız olmak üzere toplamda 40 öğrenci bu yolculuklarında hem bir Enstitü’nün baştan kurulmasına yardım etmiş hem de farklı yerleri gezip görme imkânı yakalamışlardır. Şimşek, “dört bin dönüm arazisi olan bu eğitim yuvası, tıpkı ötekiler gibi köylere ışık saçacak, uygarlık götürecektir öğretmenleri yetiştirme amacını gerçekleştirme için kurulmuştu. O nedenle bizler, bir imece uygulaması olarak projeye katılmak için gelmiştik İvriz Köy Enstitüsünden” diyerek içinde buldukları hizmetin amacını ve ruhunu ortaya koyan imeceyi anlatmıştır.⁸⁹

İvriz Köy Enstitüsü öğrencilerinin Hasanoğlu Köy Enstitüsü’ndeki işleri bittikten sonra sıra gezmeye, farklı yerleri keşfetmeye gelmiş ve öğrenciler ilk olarak Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü’ne, sonra Sapanca Gölü kıyısındaki Arifiye Köy Enstitüsü’ne giderek Sapanca Gölü’nde teknelerle gezmişler ve oradan İstanbul’a hareket etmişlerdir. İstanbul’dan vapurla Bandırma’ya çıkan öğrenciler sırasıyla Balıkesir Savaştepe, Isparta Gönen ve İzmir Kızılçullu’yu gezdikten sonra kendi Enstitüleri İvriz’e dönmüşlerdir. Bu anlatımların sahibi olan İbrahim Şimşek, “üç ay kadar Hasanoğlu’nda kaldık, bize verilen görevi yaptıktan sonra, yapılan plana göre gezimizi de bitirdik ve Ereğli’ye döndük” diyerek Hasanoğlu’daki çalışmaların ve sonrasında yaptıkları gezilerin sürecini özetlemiştir.⁹⁰

Kadir Önder Düziçi Köy Enstitüsü’nü incelediği tez çalışmasında, Enstitüde binaları, bir ustabaşı ve inşaat öğretmeni önderliğinde öğrencilerin yaptığını söylemiştir. İşi öğrendikten sonra başlarında kimsenin olmasına gerek kalmadan bir binayı yapabildiklerini anlatmıştır. Ayrıca Önder, “hatta yeni yapılan enstitülere yardım olarak 30-40 kişilik ekip halinde bir iki ay orada kalmak üzere gider, onlara yardım ederdik. Ancak bitirince binaları teslim eder dönerdik” diyerek Enstitüler arasındaki yardımlaşmaya değinmiştir.⁹¹

İlkokul 4. ve 5. sınıfı bitirmeden Erzurum Pulur Köy Enstitüsü’ne kaydolun Nahide Kahraman, ilk olarak hazırlık sınıfına alınmıştır. Nahide, hazırlık sınıfında okurken şahit olduğu Pulur Köy Enstitüsü’nün binalarının tamamlanma sürecini şu sözlerle aktarmıştır: “Biz derslerimize çalışıyoruz, diğer enstitülerden gelen öğrenciler, öğretmenler de Erzurum Pulur Köy Enstitüsü’nün binalarını yapmak için çalışıyor. Bir yandan bizim enstitünün öğrencileri, diğer yandan bize yardım etmek için gelen ekipler...” Nahide’nin hatıralarından, Erzurum Pulur Köy Enstitüsü’nün binalarının diğer Köy Enstitülerinden gelen ekiplerin yardımlarıyla tamamlanması Enstitüler arası imeceye de güzel bir örnek teşkil etmiştir.⁹²

Nahide, Enstitü’nün tamamlanma sürecinin çok kolay olmadığını belirtmiştir. 17 bina şeklinde planlanan Erzurum Pulur Köy Enstitüsü’nün tamamlanması için kızlı-erkekli her öğrenci tabiri caizse canını dişine takarak çalışmıştır. Diğer Enstitülerden gelen kız ve erkek tüm öğrenciler önce temelleri kazarak işe başlamışlardır. Öğretmenler, öğrenciler ve teknisyenler uyum içinde sorumluluklarını yerine getirerek binaların hızlıca tamamlanması için çalışmışlardır. İlk derslikleri Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü tarafından tamamlanan Erzurum Pulur Köy Enstitüsü’nün binalarını yapmak için farklı Enstitülerden gelen öğrenci ekiplerinin çalışmaları ve yaşadıkları zorluklar şöyle dile getirilmiştir: “Okulun temelini öğrenciler, diğer Köy Enstitülerinden gelen öğrenci ekipleri ve öğretmenler imeceyle bin bir yokluk içinde kazdı, çivilerini çaktı, tuğlasını pişirdi, taşını, toprağını, tahtasını gencecik omuzlarında taşıdı. Öyle uzaktan bakılıp, görüldüğü gibi değil, hiç değil!”⁹³

Diğer Enstitülerin kuruluşuna destek ve yardım sağlamak üzere giden öğrenciler işlerini bitirdikten sonra geze geze kendi Enstitülerine dönerlerdi. Böylece öğrencilerin farklı yerleri görme, farklı kültürleri tanıma imkânı sağlanırdı. Apaydın, yaz tatili dönüşü başka bir Enstitüye yardıma gittiğini, “kırk kişilik bir ekip seçiliyormuş, Balıkesir’in Savaştepesi’ne gidilecekti, orada yeni bir Enstitü kurulacaktı. İlk kazmayı biz vuracaktık. İki ay

⁸⁸ Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 366.

⁸⁹ Şimşek, *Köy Enstitüsünden*, 90.

⁹⁰ Şimşek, 92-93.

⁹¹ Tan, “*Köy Enstitülerinde Demokrasi*” 134-35.

⁹² Atılın, *Nahide*, 50-51.

⁹³ Atılın, 54.

kalınacak, üç ayrı bina yapılacak, sonra İzmir'e, Bursa'ya, İstanbul'a gelmeye gidilecekti" şeklinde anlatmıştır. Sonradan bu ekipte olduğunu öğrenen Apaydın çok mutlu olmuş ve heyecanlanmıştır. Eline aldığı bir kalem ve bir defterle yaptığı yolculukta gördüklerini ve yaşadıklarını yazmıştır. Daha önce dünyası köyünden ibaret olan Apaydın, çok farklı yerleri gezerek farklı kültürleri tanıma şansını yakalayabildiğini dile getirmiştir.⁹⁴

Köy Enstitüleri buldukları çevreyi düzenleyerek ve ağaçlandırarak güzelleştirmiş, yaptıkları çalışmalar sonucunda kıraç topraklar ile bataklık alanlar kısa sürede yeşillenmiştir. İmeceyle sürdürdükleri bu anlayış sayesinde yalnızca kendi çevrelerini ağaçlandırıp güzelleştirmekle yetinmeyen Enstitüler, yetiştirdikleri tohumlarını, fide ve fidanlarını diğer Enstitülere göndererek yardımlaşma ve dayanışmalarını sürdürmüştür. Bu uygulama sayesinde Enstitü çiftliklerinde daha sağlıklı tohum, fide ve fidanlarla üretim yapılmasının önü açılmıştır.⁹⁵

Halkla Bütünleşen ve Büyüyen İmece

Köy Enstitüleri kurulduğu dönemlerin gerçeklerinden ve gereksinimlerinden yola çıkılarak, kendi yönetici ve eğitimcilerimizce gerçekleştirilen, öğretmen-öğrenci katılımının yanı sıra halk imecesinin de ön planda tutulduğu bir sistem üzerine kurulmuştur.⁹⁶ İmece, Enstitülerde yardımlaşma ve dayanışmanın gelişmesini sağladığı gibi köylerin ihtiyaçlarının giderilebilmesine de katkı sunmuştur. Doğan Çağlar, Enstitülerde çok yönlü iş birliği ve yardımlaşmadan bahsederek Enstitülerin kendi bölgelerindeki köylere yardım ettiklerini söylemiştir.⁹⁷ Köy Enstitüleri, imeceyi yalnızca kendi aralarında değil aynı zamanda halkla bütünleştirerek genişletmiş ve bu büyüyen imece, halkla karşılıklı olarak birbirlerini desteklemelerini ve iyi ilişkiler kurulmasını sağlamıştır. Enstitülerde yöneticiler ve öğretmenler öğrencilerin halkla iletişimini güçlü tutmaları için yönlendirmelerde bulunmuştur. Raşit Tiryakioğlu'nun *"enstitüde bizler sadece öğretmenlikle değil, köylümüzün tüm dertlerine derman ve rehber olacak biçimde donatılmıştık. Özellikle tarım ve sağlık konularında, yurttaşla devlet arasındaki ilişkilerde örnek çalışmalarda bulunurduk"* şeklindeki ifadesi, Enstitülerin halkla ilişkiler boyutunda öğrencilerine verdikleri yönlendirmelere örnek gösterilebilir.⁹⁸

Köy Enstitüleri kuruluşunda ve sonrasında yaptığı her çalışmaya, eğlenceye ve etkinliğe çevresinde bulunan halkı da dâhil ederek imece ruhunu büyütüştür. Enstitüler ve halk arasındaki imece, yalnızca çalışmalar ve işlerin yürütülmesinde değil kültürel etkinliklerde de kendini göstermiştir. Özellikle köy okulu yapımı ile köylünün ihtiyaçlarının giderilmesindeki yardımlaşma ve paylaşım yapılan eğlence ve etkinliklerde söz konusu olmuştur. Bu konuyla ilgili Yakup Kepenek, 1949 yılında girdiği ve ilk üç yıl eğitim aldığı Beşikdüzü Köy Enstitüsü'ne ve sonrasında devam ettiği Çifteler Köy Öğretmen Okulu'na ilişkin görüşlerini, *"...ilki Doğu Karadeniz'deydi. Rize'den Ordu'ya tüm illerden. İkincisi ise İç Batı Anadolu'dan özellikle de Uşak ve Afyonkarahisar'dan gelen öğrencilerden oluşuyordu. Buna ek olarak her iki okul da kültürel etkinliklerde ve çevre köylerle iç içe yaşıyordu. O kuşak, böyle bir toplumsal ve kültürel birleşimin ürünüdür"* şeklinde dile getirmiştir.⁹⁹ Kepenek'in bu sözlerinden Enstitülerde halkla bütünleşen imecenin çok boyutlu olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Aynı şekilde Çifteler'den Tahsin Yücel de veliler ve halktan isteyenlerin Enstitüyü gezerek çalışmalarını izleyebildiğini ve gece eğlencelerine katılabildiklerini söylemiştir. Buna ilave olarak, Enstitü'nün çevredeki çiftçilere tohum, fide, fidan, yumurta dağıttığını, damızlık hayvanlardan çevre halkın yararlandığını belirtmiştir. Çevre halka yardıma sık sık değinen Yücel, beş arkadaşıyla, kimsesiz göçmen bir kadına ev yaptıklarını anlatmıştır.¹⁰⁰ Kısacası Enstitüler yalnızca kendi kendilerine yeten kurumlar olmanın ötesinde yaptıkları işlerde, yardımlarda ve eğlencelerde köylü halkı da içine almış, onlarla ilişkilerini güçlü tutmuşlardır. Bu anlatımlardan da anlaşılacağı gibi, Enstitüler her alanda halkla paylaşımlarını sürdürmüş ve Köy Enstitülü öğretmenler köyleri aydınlatma gayesine öğrencilik yıllarında başlamışlardır.

⁹⁴ Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları*, 50.

⁹⁵ Akandere, "Türkiye'de Uygulamalı Tarım", 419.

⁹⁶ Pakize Türkoğlu, "Köy Enstitülerinin Eğitim Kültürüne Getirdiği Demokratik Değerler ve Eleştiri Günleri," *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (2014): 116.

⁹⁷ Tan, "Köy Enstitülerinde Demokrasi" 113.

⁹⁸ Gazalçı, *21 Köy Enstitüsü*, 178.

⁹⁹ Gazalçı, 127.

¹⁰⁰ Gazalçı, 117.

Enstitülerin bünyesinde bulunan öğretmenlerin, öğrencilerin ve diğer çalışanların dışında köylülerin de yapılan imecelere dâhil olduğu ve bilhassa bu kurumların kuruluş aşamalarında destek olduklarına ilişkin bilgilere Cılavuz Köy Enstitüsü mezunu İsmail Demirel'in anılarında rastlanmaktadır. İsmail Demirel, Enstitü Müdürü Halit Ağanoğlu'nun, at arabasıyla Kars'ı ve çevre illeri dolaşarak Enstitü'nün kurulacağı uygun bir yer bulmaya çalıştığını ve sonunda Cılavuz'da (Susuz) Ruslardan kalma taş binaları görünce uygun yerin burası olacağına karar verdiğini anlatmaktadır. Enstitü müdürü Ağanoğlu'nun, o çevrede sözü geçen insanlarla konuştuğunu ve bu insanların her bakımdan yardımcı olacağını bildirmeleri üzerine işe koyulduğunu belirten İsmail Demirel, Cılavuz Köy Enstitüsü'nün kuruluşundaki imece ile ilgili olarak da *"uzun yıllar boş kaldığı için bakımsız olan bu yerleri, bu taş binaları önce Susuz halkının yardımıyla, sonra orada kurs gören eğitim adaylarıyla, enstitü öğrencileriyle birlikte yaşanılır bir duruma getiriyor"* demiştir.¹⁰¹ Anlatımlardan da yola çıkacak olursak Cılavuz Köy Enstitüsü'nün kuruluşu halkın, öğrencilerin ve öğretmen adaylarının desteği ve imcesiyle gerçekleşmiştir. Birlik ve yardımlaşmanın Enstitülerdeki karşılığı olan imece, bu kurumların içindeki bireylerin çalışmalarıyla kalmayarak çevre halka da yansımıştır. Enstitülerin kısa sürede büyük ve kapsamlı eğitim yuvalarına dönüşmesi, imeceyle büyüyen paylaşım, yardımlaşma ve dayanışma sayesinde olmuştur.

Kuruluşunda Enstitülere destek olan çevre halka, kurulduktan sonra Enstitüler yardım elini uzatmıştır. Yaptıkları çalışmalarla ve üretimlerle Enstitüler gitgide büyürken, kendi içindeki ve çevresindeki imece de büyümüş böylece bu eğitim kurumlarının çevresine de faydası dokunmaya başlamıştır, imece sayesinde Enstitülerdeki dayanışma ve birlik bölgedeki köylere de sıçramıştır. İbrahim Şimşek bir gün nöbetçiyken bir köylünün gelip okul müdürüyle görüşmek istediğini anlatmıştır. O köylü *"müdür bey, bir tarlaya buğday ekmiştim; biçilme zamanı geldi, ekini biçtirmek için ırgat aradım ne kendi köyümüzden, ne de başka köylerden ırgat bulabildim. 40 dönümlük ekinim tarlada kaldı, eğer bugünlerde bir yağmur yağarsa ben perişan olurum, yiyecek ekmem bulamam, bana ne olur yardım edin"* sözleriyle Enstitüden yardım istemiştir. Bu köylünün yardım isteğini geri çevirmeyen Enstitü müdürü, kırk öğrenciyi ekinleri biçmek için göndermiştir. Akşam olmadan işlerini bitiren öğrenciler, o günün imece işlerini bir köylüye yardım ederek tamamlamışlardır.¹⁰²

Enstitü imcesinin bölge köylere kadar uzanmasını Türkoğlu, *"öğrencilerden birinin ailesi ya da köylerden başka biri güç durumda ise hemen oraya görevli bir küme gönderiliyordu. Köy okullarının yapımına da gidilirdi gerektiğinde bu yöntemle..."* şeklinde ifade etmiş ve aynı zamanda Enstitü mezunu köy öğretmenlerinin atandıkları köy okulundaki eksikleri tamamlayabilmesi için onlara destek sağlandığından bahsetmiştir.¹⁰³ Enstitülerdeki imece ruhuyla öğrenciler önce kendilerinin sonra diğer Enstitülerin ve çevrelerindeki köylülerin gereksinimlerini karşılamış ve böylece eğitim sürecindeki imecenin en güçlü örneğini ortaya koymuşlardır.

İmece ve iş birliğiyle Enstitülerinin yakınlarındaki bir bataklık kurutan Erzurum Pulur Köy Enstitüsü tarım öğretmeni ve öğrencileri bu bataklıkı verimli bir tarım arazisine dönüştürmüştür. Büyük çabalar sonucunda kurutulan bataklık sebzelerle buluşturulmuş ve yetiştirilen bu sebzelerin bir kısmı da askeriyeğe gönderilmiştir. Bu aşamayı Nahide, *"öğretmenimizin çabaları sonuç vermişti, bataklıkı kuruttuğumuz yetmiyormuş gibi bir de sebze yetiştirmeye başlamıştık. Ama ne sebze! Düşünün, bu sebzeler öğrencilere yetiyor artıyor, kasa kasa da askeriyeğe veriyorduk"* şeklinde aktarmıştır.¹⁰⁴ Böylece yetiştirdikleri sebzeleri askeriyeğe de paylaşan Enstitülüler, imece ruhunu çevrelerine de taşımışlardır.

Köy Enstitülerindeki imece çevreye yayılarak zamanla herkese yardım eli uzatılabilecek bir boyut kazanmıştır. Öyle ki Enstitülerdeki imece ulusal bir boyut kazanarak çok uzak yerlere yardıma koşacak kadar büyümüştür. Lâdik ve Adapazarı depremlerinde Enstitü öğrencilerinden oluşturulan ekipler yıkım bölgelerine koşmuşlardır. Çadır, yatak, karyola götürmüşler, yıkıkları düzeltmişler, yeni evler yapmışlar ve böylece depremin yaralarını sararak Tonguç'un da belirttiği gibi *"toplumumuzda yeni bir ulusal dayanışma ve yurtseverlik davranışı sergilemişlerdir."*¹⁰⁵

Bu ulusal dayanışma ve yurtseverlik davranışı, 1943 depremi sonrasında çok daha belirgin bir şekilde görülmüştür. Depremde Adapazarı ve çevresi yıkılmış, kısa sürede hayatın normale dönmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Nitekim Adapazarı'nda çıkan deprem nedeniyle evsiz kalan öğretmenlere ev yapılması için

¹⁰¹ Gazalçı, 100.

¹⁰² Şimşek, *Köy Enstitüsünden*, 80.

¹⁰³ Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 366.

¹⁰⁴ Atılğan, *Nahide*, 68.

¹⁰⁵ Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 367.

başlatılan büyük bir imece söz konusu olmuştur. Bu imece Tonguç tarafından oluşturulmuş İlkokul Öğretmenleri Yapı Sandığı Kurumu denetiminde ve Arifiye Köy Enstitüsü eşgüdümüyle yürütülmüştür. İmeceye, Arifiye, Gököy, Pamukpınar, Kepirtepe, Çifteler, Savaştepe ve Hasanoğlan Köy Enstitülerinde bulunan alanında ustalaşmış ekipler katılmıştır.¹⁰⁶ Farklı Enstitülerden gelen ekiplerin birbirleriyle tatlı bir yarış haline girmesiyle işler daha da hızlanmıştır. Örneğin sinemaya film izlemeye giden bir ekip arkadaşlarından birinin gelip *"diğer ekip lüks lambası bulmuş, çalışıyor"* demesiyle filmi yarıda kesip işlerinin başına dönmüştür.¹⁰⁷ Yedi Enstitünün büyük imecesiyle öğretmenler yeniden evlere kavuşturulmuştur. Görüldüğü üzere Köy Enstitüleri imecesi, zamanla ülkenin her köşesine yardım götürülebilecek kadar büyüyerek ulusal dayanışmanın gelişimine katkı sağlamıştır.

Köylerin geleneği olan imece yöntemiyle Enstitüler kendi kuruluşlarını sağladıkları gibi, aynı yöntemle devletin ve halkın el birliği ile köy okulları da tamamlanıyordu. Türkoğlu anılarında köy okullarının tamamlanmasıyla ilgili anlamlı bir olaya kitabında yer vermektedir. Türkoğlu'nun anlattığı bu olaya göre, öğretim yılı başında hazır olması beklenen Konya Bozkır'daki 23 okuldan hiçbirinin temelini dahi atılmadığını öğrenen Tonguç'un aklına bir çözüm yolu gelmişti. Tonguç, Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerinden Bozkır'lı Ali Yılmaz ile Musa Çınar'ı bu iş için görevlendirmiş ve bu iki stajyer müfettişi yanına çağırıp onlara, *"gidip işleri hızlandıracaksınız, okulları ders yılı sonuna kadar yetiştireceksiniz"* demişti. Türkoğlu'nun anlattıklarına göre, genç müfettiş adayları, gidecekleri köyleri ayrı ayrı saptayarak, köylerde okul işinde yararlanılacak marangoz, duvarcı, kireççi gibi işe yarayacak kişilerin adlarını sorup öğrenmişler ve sonrasında Bozkır kaymakamıyla görüşmüşlerdi. Bu iki genç müfettiş, kaymakamın konuyla ilgili tutumunu beğenmeyerek Konya Valiliğine ve İlköğretim Genel Müdürlüğüne verdikleri *"Bozkır Kaymakamı okul yapımına istekli değil. İşlerimizi engelliyor"* rapora Tonguç'tan çok geçmeden cevap gelmişti. Gelen cevapta, Bozkır kaymakamının süresiz izne ayrıldığı ve yerine Beyşehir Kaymakamı Melih Yuluğ atandığı bilgisi yer alıyordu. Yeni Kaymakam Melih Yuluğ'un imeceyi hemen başlatması ile çalışmalar hızlanmıştı. Sonuç olarak Musa Çınar ile Ali Yılmaz, yeni kaymakamın desteğiyle karşılıklarına çıkan engelleri aşarak köylülerle birlikte imece yöntemiyle köy okullarının yapımını sürdürmüşlerdir. Daha sonra Çifteler'in müdürü Rauf İnan'a köy okullarını denetlemeye giderken milli eğitimi memuru Bozkır kaymakamının imeceye yaklaşımıyla ilgili olarak şöyle demiştir: *"Bozkır kaymakamı gibisini görmedim. Köylülerle birlikte imeceye katılıp, onların başında durarak işlerin bir an önce bitmesi, yapıların sağlam olması için didinmesi, köylüyü özendirmesi görülecek şey."*¹⁰⁸

Türkoğlu'nun Konya'nın Bozkır ilçesindeki köylere yapılacak olan okulların sürecini anlattığı bu anekdot, Enstitülerdeki imecenin halkla bütünleşerek nasıl yayıldığını ortaya koymaktadır. İsmail Hakkı Tonguç'tan kaymakama, Enstitülerden köylere her kesimden kişinin köy okullarının yapılması konusundaki mücadelesi ve el birliğiyle bu süreci tamamlamaları, halkla bütünleşen ve büyüyen imeceye güzel bir örnek olarak verilebilir. Yaşanan engellere, çıkan sorunlara rağmen Enstitü topluluğunda yetişmiş iki Yüksek Köy Enstitülü stajyer müfettişin çabaları sonucunda, ilk başlarda bir okulun dahi temelini atılmadığı Bozkır ilçesi köyleri, sonrasında köy okulu yapımında en ileri duruma gelmiştir. Bu başarı, Enstitülü iki genç müfettişin, kaymakamın ve köylülerin imece ruhuyla yürüttükleri çalışmalar neticesinde elde edilmiştir.

Sonuç

Köy Enstitüleri, İsmail Hakkı Tonguç'un fikirleriyle ve Hasan-Âli Yücel'in önderliğinde 17 Nisan 1940 yılında kurulmuştur. Enstitüler, özgün eğitim anlayışıyla faal olduğu döneme ve sonrasına damga vurmuştur. 1954 yılında resmen kapatılan Köy Enstitüleri, hakkında yapılan tartışmalar, eleştiriler veya övgülerle gündemde kalmayı başarmış ve Türk eğitim tarihinin en önemli konularından biri olmuştur. Kapatılmasının üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen Köy Enstitüleri hakkında şimdilerde bile çalışmalar yapılmakta ve bu konu güncelliğini korumaktadır. Enstitülerin eğitim anlayışı, pek çok konuda diğer eğitim kurumlarından ayrılmıştır. İş içinde, iş aracılığıyla eğitim ilkesini benimseyen Köy Enstitüleri üretim odaklı yaptıkları işleri küme çalışmaları ve imece yöntemiyle yürütmüşlerdir. Köy Enstitülerinin iş içinde eğitim ilkesi öğrencilerin aktif bir şekilde çalışmalara ve üretime katılmasını ön plana çıkarmaktadır. Eğitim, hayatın içindeki gerçeklerden hareket edilerek ve öğrencilerin çok yönlü gelişimlerini destekleyecek nitelikte programlanmıştır. Köy

¹⁰⁶ Aydoğan, *Uygarlığın Tuğlası*, 260-61.

¹⁰⁷ Aydoğan, 263.

¹⁰⁸ Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 462-67.

öğretmeni ve köye yarayışlı meslek erbabı yetiştirme hedefiyle kurulan Enstitüler, öğrencilerin işin içinde olmasını sağlayarak gelişimlerini desteklemiştir.

Köy Enstitülerine alınan öğrenciler ilkokulu bitirmiş köylü çocuklarından seçilmiştir. O dönemde kentte yaşayan ve kent yaşamına alışmış öğretmenlerin köylere gönderilmesi, bu öğretmenlerin köy şartlarına uyum sağlayamayıp geri dönmesi ihtimaline karşı mantıklı bir seçenek olmayacaktı.¹⁰⁹ Bu nedenle Mustafa Necati'nin Maarif Vekilliği döneminde olduğu gibi Köy Enstitülerine öğrenci seçiminde de öğrencilerin köylü çocuklarından seçilmesi üzerinde durulmuş ve programlar bu seçenek üzerinden planlanmıştır. Ancak Köy Enstitülerine alınacak öğrencilerin köylü çocuklarından seçilmesine bazı kesimlerden eleştiriler gelmiştir. Köylünün, köy çocuklarının ve öğretmenlerinin sömürüldüğü, köy çocukları ile kent çocukları arasında bir fark olmadığı ve çocuklara ayrımcılık ruhu verildiği ya da Enstitüdeki çocukların öğrenciye benzemedikleri gibi çeşitli eleştiriler yapılmıştır.¹¹⁰

Köy Enstitülerinde iş içinde eğitim yöntemi benimsenmiş ve sınıf dışı öğrenme ortamlarında dersler uygulamalı olarak yapılmıştır.¹¹¹ Köylüyü sosyoekonomik açıdan geliştirilecek köy öğretmenleri yetiştirmek amacıyla kurulan Enstitülerde kısa süre içinde uygulamalı eğitimden üretime dönük eğitime geçilmiştir.¹¹² Anlaşılacağı üzere Köy Enstitülerinde iş ve üretim ön planda tutulmuştur. Yaptıkları işlerle kendi gelişimlerini tamamlayan ve aynı zamanda hem öğrenen hem de üretim yapan Enstitü topluluğu kurulduğu dönemin şartlarına rağmen kısa sürede büyük işler başarmıştır. Enstitülerdeki iş içinde eğitim öğrencilerin temel ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra pek çok değeri benimsemesine de olanak tanımıştır. Öğrenciler öğrenirken ve iş yaparken başarabildiğini, işe yaradığını hissederek ve bulunduğu kuruma bağlanarak ait olma duygusuyla kendilerini gerçekleştirme şansı yakalayabilmiştir. Enstitülü öğrencilerin genellikle bu yaptıkları çalışmalardan şikâyetçi olmadıkları ve imeceyle giriştikleri işlerde motivasyonlarının yüksek olduğu görülse de bazı durumlarda zor şartlarda çalıştıkları açıktır.

Her ne kadar verilen işlerde öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, sağlık gibi durumları göz önünde bulundurulsa da sabahtan akşama kadar tarlalarda, inşaatlarda, atölyelerde tuğla taşıdıkları, harç kardıkları, kirizma yaptıkları hatta lağım çukurlarını tenekelerle boşalttıkları bile görülmüştür. Nitekim Köy Enstitüleri kuruluşlarından geliştirilmesine kadar her aşamasında büyük bir iş gücüne sahip öğrencilerle Enstitülerdeki diğer üyelerin çalışmaları ve çabalarıyla büyüyen eğitim kurumları olmuşlardır. Her aşamasında öğrenciler emeklerini ortaya koymuş, belki de bazı durumlarda güçlerinin üzerinde çalışmışlardır. Öğrenciler küçük yaşlarda büyük çabalarla belki de güçlerinin üzerinde performans göstererek Enstitüleri kurmuş ve geliştirmiştir.

Nurgün Koç tez çalışmasında, Köy Enstitülerini öğrencilerin inşa etmesiyle devletin yükünün büyük oranda hafifleyeceği düşüncesiyle ilk etapta bu görüşe olumlu bakıldığını ancak bunun böyle olmadığını ifade etmiştir. Enstitülerdeki öğrenciler, öğretmenler, idareci ve diğer görevliler büyük sıkıntılar çekmiş, çok büyük fedakârlıklarda bulunmuş, soğuktan, açlıktan ve çok çalışmaktan hastalıklar, ölümler olmuştur.¹¹³ Bunun aksine bataklık kurutma gibi yapılan çalışmaların Enstitülerin çevresinin sineklerden kurtulmasını sağladığını ve sıtma gibi hastalıkların azaldığını ifade eden Enstitülü öğrenciler bulunmaktadır. Görüldüğü üzere öğrencilerin çalışmaları, farklı olaylarda olumlu veya olumsuz sonuçlarla karşılık bulmuştur. Yapılan çalışmalar bazı durumlarda Enstitülerin yararına olmuşsa da bazı durumlarda olumsuz sonuçların doğmasına sebep olmuştur.

Köy Enstitülerinin kuruluş yerlerinin belirlenmesinde de belli şartlar göz önünde bulundurulmuştur. Nitekim Köy Enstitüleri, birkaç ilin merkezi olan illerde, kentlere oldukça uzak yerlerde, geniş ve yerleşmeye elverişli arazilerde kurulmuştur. Bu arazilerin tarım üretim çalışmalarına uygun hale getirilebilecek nitelikte olmasına önem verilmiştir.¹¹⁴ Bu durum, Enstitülü öğretmenlerin, en büyük geçim kaynağı tarım olan köylere görevlendirilecek olmasından kaynaklanmıştır. Mantıklı ve akıllıca bilgilerle eğitim alan Enstitülü öğretmenler, köylere giderek köylüleri doğru tarım yapması için bilinçlendirecek ve modern tarım ilaçları ile araçlarını köylere götürecektir. Fakat Enstitülerde yalnızca öğretmen yetiştirilmemiştir. Bu kurumlarda tarım, inşaat,

¹⁰⁹ Aydın, *Köy Enstitüleri*, 81.

¹¹⁰ Nihal Yıldız, Osman Akandere, "Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XVII/35 (2017): 309.

¹¹¹ Meral Metin Göksu, "Sınıf Dışı Öğrenme Ortamları: Köy Enstitüleri Örneği," *Turkish History Education Journal* 9, no. 1 (2020): 13, <https://doi.org/10.17497/tuhed.626781>.

¹¹² Koç, *Türk Kültür Tarihi*, 486.

¹¹³ Koç, 488.

¹¹⁴ Demir Ali Göker, *Kapatılan Köy Enstitüleri, Yüksek Köy Enstitüleri, Öğretmen Okulları, Yüksek Öğretmen Okulu, Eğitim Enstitüleri, Konya Kız Öğretmen Okulu ve Öğretmen Lisesi*, 2. Baskı (Konya: Dizgi Ofset, 2013), 13.

sağlık konularında köylülere önderlik yapacak liderler yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Enstitülerde öğrenciler, köylerde tarımsal üretimi iyileştiren, okulunu ve konutunu kendisi yaparak ulusal kalkınmaya katkıda bulunan, köyü ve köylüyü modernleştiren, cumhuriyet rejimi ile ilkelerini halka yayan ve benimseten önderler olarak yetiştirilmeleri için eğitim almışlardır.¹¹⁵ Bu açıdan Köy Enstitülerinde iş içinde ve imece ruhuyla eğitim alan öğretmenlere, sağlık memurlarına, köy ebelerine çağdaş ve bilimsel bilgilerle köylüleri aydınlatması ve bilinçlendirmesi için büyük sorumluluklar verilmiştir. Köyün içinden gelen ve köylünün hayat görüşünü bilen Enstitülü gençler, aldıkları eğitimle köylerde aydınlanma hareketini başlatmıştır.

Enstitülerde eğitim, öğrenciler gruplara ayrılarak yapılmıştır. Öğrencilerin gruplara ayrılarak ders ve çalışmalarını yürüttüğü bu yöntem küme çalışma yöntemidir. Öğrenciler ve küme başı öğretmenler çalışma alanlarındaki görevlerini yerine getirmiş ve farklı alanlara yönlendirilmiştir. Öğrenciler yaptıkları işlerde ve her türlü sanatsal, kültürel faaliyetlerde iş içinde eğitim ve küme çalışma yöntemiyle gelişimlerini sürdürmüşlerdir. Enstitülerde uygulanan küme çalışma yöntemiyle öğrencilerin iş birliği içinde ve tüm faaliyetlerde aktif olabileceği bir çalışma ortamı oluşturulmuş ve böylece Enstitülülerin dillerinden düşürmediği imece yöntemiyle ders ve çalışmalar yürütülmüştür.

Enstitülerde uygulanan bir yöntem olan imece, işlerin iş birliğiyle kısa sürede bitirilmesini sağlarken aynı zamanda Enstitü topluluğu içindeki bireylerin öğrenmesine ve birbirleriyle olan ilişkilerinin güçlenmesine de ciddi katkılar sunuyordu. Öğrencilerin imeceyle bütün işlere katılması, her birinin her konuda bilgi sahibi olmasını, Enstitü içinde birliktelik ve paylaşım ortamının sağlanmasını olumlu yönde etkiliyordu. İmece, Hasan-Âli Yücel ile İsmail Hakkı Tonguç'un liderliğiyle başlayarak tüm Enstitülere ve Enstitülerden halka yayılmıştır. Öğrencilerin yapıcılık, marangozluk, demircilik, biçki-dikiş, ziraat gibi çalışmalarının yanında kültürel, sportif, sanatsal faaliyetlerde de etkin olduğu söylenebilir. Tiyatro oyunlarında, müzik çalışmalarında, halk oyunlarında, kitap okumalarda da öğrenciler ve öğretmenler imeceyle ders ve işlerini planlayıp ortak çalışmalarla hareket etmişlerdir. Bu ortak çalışma, öğrencilerin dayanışma, yardımlaşma ve ayrıca moral değerleri de kazanmasına büyük fayda sağlamıştır. Öğrencilerin her ders ve çalışmalarında gösterdikleri ortak çalışmalar Enstitülerdeki topluluk bilincinin gelişmesini olumlu yönlerden etkilemiştir. Mahmut Saral Düziçi Köy Enstitüsü'nde toplumsal ilişkilerin çok güçlü olduğunu ve bunun yapılan küme çalışmalarıyla, sanat derslerindeki takım etkinlikleriyle, usta öğrenciler ile işçi öğrencilerin birlikte çalışmalarıyla sağlandığını ifade etmiştir.¹¹⁶

Enstitülerin imece ruhu zamanla büyüyerek Enstitüler arası yardımlaşma ve dayanışmanın gelişmesini sağlamıştır. Aynı şekilde imece, Enstitülerin çevresinde bulunan halka da yansımıştır. İmeceyle Enstitüler kendi işlerini yapmış, diğer Enstitülerle iş birliğini sürdürmüş ve halkla iletişimlerini güçlü tutarak karşılıklı yardımlaşmışlardır. Enstitülerin kuruluşu ve gelişim aşamasında öğretmenlerin rehberliğinde öğrenciler çalıştırılmıştır. Kız öğrencilerin iş birliğiyle yaptıkları biçki-dikiş, dokumacılık, örgü işleri kıyafet, perde, çamaşır, kumaş gibi ihtiyaçların giderilmesini sağlamıştır. Yapıcılık, demircilik, marangozluk, ziraat alanlarında yapılan çalışmalar ise Enstitülerde binaların inşa edilmesine, ihtiyaç duyulan eşyaların yapılmasına, gıda üretimine katkı sunmuştur. Hatta bazı Enstitülerde yapılan balıkçılık çalışmaları, önemli bir besin kaynağı olan balığın üretime dönüştürülmesini sağlayarak Enstitüleri hem gıda hem de maddi kazanç anlamında desteklemiştir. Öğrencilerin anılarında da belirttiği gibi mevcutları çok fazla olan Enstitüler imece yoluyla uyum içinde başarılı bir şekilde yönetilmiştir.

Köy Enstitüleri özellikle binalarının yapılmasında başka Enstitülere destek olmuşlardır. Oluşturulan destek ekipleri, yeni kurulan veya desteğe ihtiyacı olan Enstitülere giderek yardım etmişlerdir. Bu destek ekipleri işlerini bitirdikten sonra geziye götürülmüş böylece köylerinden başka dünyası olmayan bu köylü çocuklar farklı kültürlerle tanışma şansı yakalamışlardır. Enstitüler arası bu dayanışmayla, birlikte iş başarmanın tadına varan öğrenciler yaptıkları gezilerle pek çok şeyi görerek ve yaşayarak öğrenmişlerdir. Enstitülerde her şey topluluk bilinciyle yapılmıştır. Sabah erkenden uyanan Enstitü topluluğu, birlikte halk oyunları oynayarak, spor yaparak, şarkılar ve türküler söyleyerek güne başladılar. Günün ilk saatlerinde başlayan birlik ve beraberlik duygusu, gün içinde yaptıkları her şeyde kendini gösterir ve imeceyle her işin üstesinden gelinirdi.

Enstitüler tohum, fidan ve fideleri yetiştirip birbirlerine göndermişlerdir. Tohumlarını kendileri yetiştirmişler ve birbirleriyle paylaşarak üretimi artırmışlardır. Enstitülerin ülkenin farklı bölgelerinde kurulduğu göz önüne

¹¹⁵ Ahmet Çoban, "Öğretmen Yetiştirme Politikası Olarak Köy Enstitüleri Örneğinin İncelenmesi," *Kastamonu Eğitim Dergisi* 9, no. 2 (2011): 451.

¹¹⁶ Saral, *Köy Enstitüleri*, 107.

alındığında ve her bölgenin iklim koşulları ile üretim alanlarının değiştiği düşünüldüğünde Enstitüler arası iş birliğinin oldukça önemli olduğu açıktır. Eksiklerini tamamlayamayan ve zor durumda kalan Enstitülerin ihtiyaçları diğer Enstitülerin yardımıyla giderilebilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu kıtlık yıllarında faal olan Köy Enstitülerinin üretime dayalı eğitim kurumları olması ve aralarındaki imece, kendilerinin ve diğer bölgelerdeki Enstitülerin devlete çok yük olmadan ihtiyaçlarını karşılayabilmelerinde etkili olmuştur. Anlaşılacağı üzere, köylerde hâkim olan imece geleneğine Enstitüler de bağlı kalmış ve birbirlerine destek olmuşlardır.¹¹⁷

Köylülerin günlük yaşamlarında, bütün işlerini imeceyle hallettiğinden ve bu imece geleneğinin Enstitülerde de devam ettiğinden daha önce de bahsedilmiştir. Zaten köylülerden gelen imece ruhu, Enstitüler ve köylüler arasında da kendini göstermiştir. Köylüler, kuruluş yerlerinin belirlenmesinde, binaların yapımında, yani her ihtiyaç duyulduğunda Enstitülere yardım etmiştir. Aynı şekilde Enstitüler de kurulduktan sonra köylünün her ihtiyacı olduğunda yardıma koşmuştur. Enstitüler köy okullarının yapımında, köylü tarlasını hasat edeceğinde, evlerini yeniden yapacaklarında vs. çevresindeki halka destek olmuştur. Enstitüler ile köylüler arasındaki bu imece yalnızca yapılan işlerde değil eğlencelerde de sürdürülmüştür. Böylece köylülerle iletişim kurulmuş ve bağlar güçlendirilmiştir. Enstitülerin imecesi kendi bölgesindeki halka destek olmanın yanında gitgide daha da büyüyerek ulusal bir boyut kazanmıştır. Depremde yıkılan bölgelere, askeriye, köylere kadar ulaşan Köy Enstitülerinin imece ruhu halkla bütünleşerek büyümüştür. Ancak imece ruhu ülkenin her köşesine hızla yayılmaya başlasa da Köy Enstitülerinin kapatılmasıyla kısa sürmüştür.

Yazar Katkı Oranı/Author Contribution Rate	Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. / The authors contributed equally to this study.
Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The authors have no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Telif Eserler

Akandere, Osman. "Türkiye'de Uygulamalı Tarım Eğitimine Bir Model: Köy Enstitülerinde Okutulan Ziraat Dersleri ve Uygulamaları." *Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu (12-14 Nisan 2018-Şanlıurfa) Bildirileri Kitabı*, 409–29. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2019.

Akandere, Osman, Nihal Yıldız Yılmaz. "Köy Enstitülerine Alınacak Talebe Hakkında Maarif Vekâletince Yayınlanan 18 Ağustos 1941 Tarihli Genelge'nin Esasları ve Uygulanması." *Atatürk Dergisi* 6, No. 2 (2017): 1–17.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. 33. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2020.

Altunya, Niyazi. "Köy Enstitüleri Sisteminde Yönetim." *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (2014): 28–49.

Apaydın, Talip. *Köy Enstitüsü Yılları*. 5. Basım. Literatür Yayınları, 2020.

Ateş, Ahmet Emre. "Johann Heinrich Pestalozzi'nin Eğitim Anlayışının Köy Enstitüleri ve İsmail Hakkı Tonguç Üzerine Etkisi." *Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu*, Kastamonu, 2010: 86–92.

Atılğan, Şebnem. *Nahide-Yarım Kalan Mucize*. İstanbul: Kafekültür Yayıncılık, 2012.

Aydın, Baha Mutlu. *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*. 2. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık, 2013.

Aydoğan, Karabey. *Uygarlığın Tuğlası Arifiye Köy Enstitüsü*. 2. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Aykaç, Murtaza, Necdet Aykaç, Hakan Serhan Sarıkaya. "Bir Modernleşme Öyküsü: Köy Enstitüleri." *Turkish Studies* 13/27 (2018): 183–201.

Balkaya, İhsan Sabri. "Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim (1023-2020)." *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Köçer, Erol Koçoğlu, 1. Baskı., 312–39. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2020.

¹¹⁷ Mevlüt Kaplan, *Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri*, 1. Baskı (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 122.

- Başaran, Mehmet. *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri*. 6. Basım. İstanbul: Literatür Yayınları, 2020.
- Başgöz, İlhan. *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Çoban, Ahmet. "Öğretmen Yetiştirme Politikası Olarak Köy Enstitüleri Örneğinin İncelenmesi." *Kastamonu Eğitim Dergisi* 9, no. 2 (2011): 449-58.
- Dündar, Can. *Köy Enstitüleri*. 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001.
- Erçelebi, Hasan. *Köy Enstitülerinin Çağdaş Eğitim Yönetimine Katkıları*. İzmir: Dikili Belediyesi Kültür Yayınları, 1993.
- Gazalıcı, Mustafa. *21 Köy Enstitüsü-Çınarlar Anlatıyor*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2021.
- Göker, Demir Ali. *Kapatılan Köy Enstitüleri, Yüksek Köy Enstitüleri, Öğretmen Okulları, Yüksek Öğretmen Okulu, Eğitim Enstitüleri, Konya Kız Öğretmen Okulu ve Öğretmen Lisesi*. 2. Baskı. Konya: Dizgi Ofset, 2013.
- Gümüsoğlu, Firdevs. *Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü*. 3. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Güven, İsmail. *Türk Eğitim Tarihi*. 7. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2018.
- Hacı Angı. *İvriz'den Cumhuriyet'in Başkentine Bir Köy Enstitülünün Anıları*. 2. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Işın, Ekrem. "Köyü Canlandıran Adam:İsmail Hakkı Tonguç." *Canlandırılacak Köy*, 2. Basım., XIII-XXII. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Kanalıcı, Zeliha. "Köy Enstitülerinde İş Eğitimi." *Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu*, Kastamonu, 2010: 527-41.
- Kaplan, Mevlüt. *Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Kapluhan, Erol. "Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri." *Marmara Coğrafya Dergisi* 26 (2012): 172-94.
- Kirby, Fay. *Türkiye'de Köy Enstitüleri*. 6. Baskı. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2015.
- Kılıç, Fahri. "Atatürk Dönemi Eğitim Tarihi." *Türk Eğitim Tarihi*, Ed. Mustafa Kılınç, Songül Keçeci Kurt, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2019: 193-214.
- Koç, Nurgün. *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2013.
- Kocabaş, Kemal. *Köy Enstitülerinden Günümüze Eğitim ve Arayışlar*. İzmir: Ege Bölgesi Sanayi Odası, 2019.
- Küçükaykıcı, Atilla. *Köy Enstitülerinin Kısa Tarihi*. İstanbul: 1984 Yayınevi, 2020.
- Makal, Mahmut. *Köy Enstitüleri ve Ötesi*. 8. Basım. İstanbul: Literatür Yayınları, 2020.
- Metin Göksu, Meral. "Sınıf Dışı Öğrenme Ortamları: Köy Enstitüleri Örneği." *Turkish History Education Journal* 9, No. 1 (2020): 1-16. <https://doi.org/10.17497/tuhed.626781>.
- Sallan Gül, Songül, and Ayşe Alican. "Cumhuriyet Modernleşmesinin Anadolu Ateşi: Köy Enstitüleri." *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (2014): 12-27.
- Saral, Mahmut. *Köy Enstitüleri Uyuyan Devlin Uyanışı*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013.
- Saydur, Mehmet. "İsmail Mahir Efendi ve Köy Enstitülerine Giden Yolda Kastamonu Birikimi." *Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu*, Kastamonu, 2010: 940-53.
- Şahhüseyinoğlu, H. Nedim. *Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben*. 2. Basım. Ankara: Ürün Yayınları, 2015.
- Şanal, Mustafa, and Eray Alaca. "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları (1938-1950)." *Türk Eğitim Tarihi*, Ed. Mustafa Kılınç, Songül Keçeci Kurt, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2019: 215-33.
- Şimşek, İbrahim. *Köy Enstitüsünden Öğretmenliğe Öğretmenden Öğrenciye*. 2. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Tan, Oya. *Köy Enstitülerinde Demokrasi Eğitimi ve Liderlik: Nitel Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Tonguç, İsmail Hakkı. *Canlandırılacak Köy*. 2. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Türen, Ahmet Özgür. *Köy Enstitüleri Dosyası-Türk Rönesansı*. 16. Baskı. İstanbul: Destek Yayınları, 2020.
- Türkoğlu, Pakize. *Kısa Süren Hasat-Köy Enstitülerinde Öğrenci Olmak*. 3. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür

Yayınları, 2017.

———. “Köy Enstitülerinin Eğitim Kültürüne Getirdiği Demokratik Değerler ve Eleştiri Günleri.” *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (2014): 115–28.

———. *Tonguç ve Enstitüleri*. 8. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Uygun, Selçuk. *Köy Enstitülü Öğretmenler-Mesleki Deneyimleri ve Meşhurların Anlatımları*. İstanbul: Alkun Kitap, 2019.

Yeşilyaprak, Binnur. *Arifiye Köy Enstitülü Annemle Damla Söyleşiler*. 3. Basım. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2016.

Yıldız, Nihal, Osman Akandere. “Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı.” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XVII/35 (2017): 275–316.